

TIJDING 2009-2

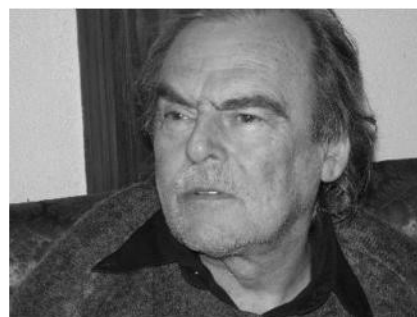
INHOUD:

EEN DORP VOL CAFEETJES, DEEL 13,
RONDOM DE KERK
PAGINA 3

HET DORP, EEN VERLOREN UITZICHT IN PUTTE
PAGINA 21

INTERVIEW MET TON VAN RIJEN
PAGINA 22

DE COMMISSARIS OP BEZOEK IN HOOGERHEIDE
/WOENS DRECHT
PAGINA 31

EEN 'UITGEBREID' PAROCHIEBLAADJE UIT 1949
PAGINA 41

COLUMN VAN VROEGER EN NU:
UW LIEDEN SPIEGEL?
PAGINA 55

MUN SCHWOONVAODER
PAGINA 58

VOORWOORD

Nu de Gertrudiskerk in Ossendrecht er dit jaar zo van langs heeft gekregen tijdens de hagelbui van 26 mei jl. is het misschien interessant te lezen dat de Ossendrechtse kerk het nooit gemakkelijk heeft gehad in haar geschiedenis. Jac van den Bussche vertelt erover en maakt met zijn 'Een dorp vol cafeetjes' een rondje rond de kerk (p. 3).

Jeanette van de Berg-Buijs geeft ons op pagina 21 een uitsnede van Putte uit het verleden.

Adrie Dobbelaar had een heel interessant gesprek met chemicus Ton van Rijen, die ook chemie heeft met ons Zuidkwartier. Pagina 22.

Voor de laatste maal laten we commissaris van de Koningin van Noord-Brabant, baron Van Voorst tot Voorst, aan het woord als hij Hoogerheide / Woensdrecht aandoet tijdens zijn dorpsbezoeken in de provincie. Pagina 31.

We kregen een parochieblaadje van zestig jaar geleden in handen en gingen er op door op pag. 41.

Columnist Corné Brugman krijgt van zijn buurman Jan een (uilen)spiegel voorgehouden op pagina 55 en op pagina 58 uit Jan Luysterburg in zijn eigen dialect zijn bewondering voor zijn schoonvader.

Veel leesplezier,

De tentoonstelling in mei van dit jaar t.g.v. het 25-jarig bestaan van de kantklosclub was een groot succes. Het zag er dan ook prachtig en zeer divers uit. Complimenten.
En u weet: u kunt nog naar ons museum *Den Aanwas* in Ossendrecht om er de tentoonstelling *Wielrennen op de Brabantse Wal van Woensdrecht* te komen bezichtigen.

Redactie

Inhoud:

- Voorwoord, *redactie*.....p. 02
- Een dorp vol cafeetjes, deel 13, rondom de kerk, *Jac van den Bussche* .....p. 03
- Het dorp, *Jeanette van den Berg-Buijs* .....p. 21
- Interview met Ton van Rijen: Een chemicus met chemie voor de Zuidwesthoek, *Adrie Dobbelaar* .....p. 22
- De Commissaris van de Koningin op bezoek in Hoogerheide / Woensdrecht, *Brabants Historisch Informatie Centrum in Den Bosch* .....p. 31
- Een terugblik op zestig jaar geleden, *aangeleverd door Jac van Wijk en uitgewerkt door Jan van Elzaker en Cor Cleeren*, ...p. 41
- Van vroeger en nu: uw lieden spiegel?, *Corné Brugman* .....p. 55
- Mun schoonvaoder, *Jan Luysterburg* .....p. 58
- Informatie voor de lezer, *redactie* .....p. 60

EEN DORP VOL CAFEETJES (deel 13)

door J. van den Bussche

RONDON DE KERK

Het Twaalfjarig Bestand

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog is er tussen 1609 en 1621 een periode geweest van wapenstilstand in de hoop dat dit zou leiden tot beëindiging van de oorlog. Dat lukte niet, wel was er nabij de kerk al een aanzet tot wederopbouw.

Maar de bestandtijd was amper verstreken of de Spaanse bevelhebber Spinola wilde van Zandvliet uit Bergen op Zoom innemen. De dorpsbewoners leefden weer in angst en vreze.

Als een fakkel vol Spaanse triomf stond wederom de molen van Ossendrecht in brand.

Spinola had zich echter misrekend, de tegenstand vanuit Bergen op Zoom was veel groter geworden. De dorpen ten zuiden daarvan, die vaak als niemandsland beschouwd werden, veranderden snel in een frontgebied. Dit vergde een andere strategie. Daar moesten meer soldaten gelegerd worden. Zo ook te Ossendrecht.

Van Os op de VIJVERHOEVE

Het vroegere veerhuis / de boerderij kort bij de kerk was in de loop der eeuwen uitgegroeid tot dorpsmiddelpunt, waar de Heren van Ossendrecht in het z.g. *hooghuis* bestuurlijk aanwezig waren of verbleven.

Hendrik van Os, officier in de Staatse troepen, kocht voor weinig geld deze hofstede, nu Vijverhoeve, met 2½ gemet landerijen op het *oud dorp*. Tegen flinke vergoeding nam hij daar soldaten in detachement, die onder zijn leiding in dit gebied patrouilleerden en diensten verrichtten.

Hendrik en zijn broer Ronald waren de zons van ritmeester Jan van Os, een bekende familie uit 's Hertogenbosch.

Samen traden ze in legerdienst.

Hendrik was toen 16 jaar oud en viel gelijk op door zijn ijver. In 1593 werd hij cornet, drie jaar later korporaal en in 1606 werd hij bevorderd tot luitenant. Hij trouwde met Jacoba Sybouts. In 1627 kreeg hij zelf een vaan en steeg de glorie ten top, en zijn wapenschild werd als kunstwerk in de voorgevel van dit *hooghuis* geplaatst. Het is daar later weggehaald, bij wisseling van eigenaar, maar wel bewaard. In 1939 kreeg het wapenschild een plaats in het nieuwe gemeentehuis van Ossendrecht. Hendrik bleef tot op hoge leeftijd in militaire dienst. Men kende geen pensioen-uitkering. Hij overleed in 1644 en werd op 1 september begraven. Uit waardering werden, 4½ uur lang, de klokken geluid in de stad Bergen op Zoom. Officieren zoals Hendrik van Os werden goed betaald en moesten rijkdom en gezag uitstralen door hun uniform en leefwijze. Hun dames

beschikten over mooie kledij, en reeds bij een kleine verplaatsing kwam het 'sleetje' of 'sierlijk koetsje' voorgereden. Er was heel wat betaald personeel in dienst, waaronder een bottelier, een valkenier, dienstmeiden en koetsiers. De gebroeders Van Os hebben bijna hun hele diensttijd in het garnizoen Bergen op Zoom geleefd. Ze hadden huizen en landerijen en hoorden bij de notabelen.

Zicht op de kerk van vóór 1896 vanuit het Vijverstraatje door de Ossendrechtse kunstschilder Alphons Spangers. Links De Prins en rechts Onder de Toren en De Zwaan. Daartegenover Huize De Timmerman.

Een andere notabel die als officier in de Ne-

derlanden diende en op het *hooghuis* heeft gewoond was de Zwitser Frederik Maij. Hij en zijn welgestelde vrouw, hadden heel wat bezit, waaronder het hooghuis van Ossendrecht met de nodige gronden daarbij en tevens een fraaie woning in de Engelsestraat te Bergen op Zoom. Het landgoed [Maij] Meilust zou hun eveneens hebben toebehoord.

Toen de Fransen in 1793 weer West-Brabant binnenvielen, ontstond een geheel nieuwe situatie. De boerderij te Ossendrecht werd in 1805 verkocht aan Pieter Jacobs uit Zantvliet. De volgende bewoner van dit oude veerhuis, ooit ook Beijershof en nu Vijverhoeve genoemd, was de heer

Joannes Hosseschreuder. Deze Antwerpse rentenier kocht de hoeve op 24 oktober 1839. Hij was in wettige gemeenschap getrouwd met Maria Petronella de Proost.

Joannes overleed op 5 november 1850. Toen zijn vrouw de 27ste oktober 1873 stierf, moest de notaris veel personen in binnen- en buitenland aanschrijven om de erfenis in zijn geheel af te handelen. Pas op vrijdag 8 december 1876 vond de verkoop door notaris, maître Van de Zanden, in Antwerpen plaats. De voorwaarden en gegevens werden in het Nederlands en Frans aangeboden. Koper was de heer Adrianes van den Eijnden x Jacobs uit Ossendrecht, die reeds jaren pachter was van deze hoeve. Hij werd bijgestaan door Henricus Andreas Adan.

Adrianes werd opgevolgd door zijn zoon Gustavus van den Eijnden x Boveé. Daarna erfde zoon Guust van den Eijnden x Raaijmakers het pand. Deze bouwde er een fraaie woning naast toen hij en zijn vrouw de boerderij overdroegen aan hun zoon Emiel van den Eijnden x Van Stee. De 'Vijverhoeve' kan gezien worden als het oudste nog bestaande punt van Ossendrecht.

CAFÉ DE PRINS

Tussen de Vijverhoeve en de Sint Gertrudiskerk staat nu hotel De Prins.

In het tijdvak Van Os was men, ondanks dat de Tachtigjarige Oorlog nog niet voorbij was, aan het bouwen geslagen. Zo herbouwde Johannes Willem Prins hier, op gronden van de gereformeerde gemeente, een boerderij en herberg. Na zijn dood werd hij met grote plechtigheid begraven in de kerk van Ossendrecht. Achtereenvolgens kochten Evert Janssen Meleus, Jan Leenders, Thomas Beukelaar dit erf, huis en schuur, destijds 'de Prins met de Lindebomen' genoemd. Anderen geven aan dat een echte 'Prins' op veldtocht hier heeft overnacht, en door deze bijzonderheid de naam zou zijn ontstaan. Verder kocht in 1728 Jan Baptist Deijts 'De Prins' van Ambrosius en zou er ook ene heer Braakman hebben gewoond. Op veelvuldig verzoek, en geplaagd door ziektes, besloot de gemeente in 1774 op het pleintje voor de herberg een put te laten slaan, waarop de dorpspomp werd geplaatst. Dit werd voor f 450 uitgevoerd door metselaar/timmerman Jan van Dijk, lid van de bouwgiilde uit Bergen op Zoom, met garantie van watergift. De herbergiers hadden recht op twee emmers per dag, de verdere bewoners één emmer of 'tobbeke'.

Ondanks dat het water nu aan en bij was, brandde De Prins in 1777 af. De eerste bewoner na opbouw was Batelomeus Swagemakers. Zijn dochter trouwde in 1840 met Rochus Ansems; hij werd in 1863 koster en tapper. Zoon Constantinus, eveneens koster en tapper, trouwde met Maria Johanna Catharina van Hoof op 19 april 1871. Bij hem brandde in 1886 de schuur af, maar die werd weer opgebouwd met daarbij een weegbrug en zo ontstond 'De Waag van Ossendrecht'. Een concurrentie voor de beroepsschatters, nu het juiste gewicht kon worden vastgesteld van allerlei producten en vee. We kennen dan weer later het tijdperk van de gezusters Ansems die in 1908 de oude boerderij

sloopten en een nieuw hotel bouwden. De dorpspomp moest wijken; over de put werd heen gebouwd.

Tussen 1945 en 10 november 1954 was De Prins in bezit van Leo Plompen-Verschuren. Daarna woonde er familie De Moor tot 19 oktober 1962. Vervolgens tot 22 april 1969 de familie Jos de Vos – Visser en J. Nelemans van 1 maart 1972 tot 29 december 1983. Willem Nieuwenhuis – Mol, de laatste beheerder sinds 9 juni 1992, verkocht in oktober 2006 na 22 jaar de zaak aan Uitzendbureau Total Team uit Nistelrode. Total Team gebruikt het hotel om er Poolse gastarbeiders in onder te brengen.

CAFÉ ONDER DE TOREN

Schuin aan de overkant in het Vijverstraatje stonden nog vier huisjes; daarin woonden herbergier Frans Theuns, winkelier Joseph Schroeyers, Jacoba Bis en de weduwe Struijf. Na Frans Theuns woonden in café *Onder de toren* de families Jan Vriens – Baseliers, en als laatste Harrie Melsen – Musters. Na afbraak van het pand verhuisden de Melsens naar de eerdergenoemde herberg en slagerij op het dorp (Burgemeester Voetenstraat) en namen de naam *Onder de Toren* mee. Zie Tijding 2009-1.

HERBERG DE ZWAAN

Naast de vier huisjes, op de kruising Vijverweg / Burgemeester Voetenstraat, stond vanaf het begin van de 17e eeuw bakkerij en herberg *De Zwaan*. Het perceel was 255 m² groot. Er zijn geen exacte gegevens over bekend, maar het kan dat de naam De Zwaan betekende dat hier het oudste beroep ter wereld uitgeoefend werd. (Zwaantje: o.a. meisje van plezier; lichtekooi).

Links herberg de Zwaan / VIVO en rechts hotel De Prins

Later hebben er veel bakkers gewoond, zoals:

Maarten Cins en Elisabeth Soffers, getrouwd op 5 oktober 1789 en hun zoon Pieter, getrouwd met Catharina Swagemakers op 22 april 1837, waren ook nog herbergiers.

Catharina, de weduwe van Pieter, trouwde op 10 oktober 1844 met Adriaan van Broekhoven uit Etten-Leur Deze was hier ongeveer vijftig jaar bakker. Zijn weduwe woonde er tot 1899, waarna het huis acht jaar leeg stond.

In 1907 trouwde Petrus Paulus Matheus van der Poel met Martina Mathilda de Beukelaar en kreeg de traditionele bakkerij met hen en hun kinderen Marie, Emiel, Jo, Net, Harrie en Lenie een heel lang vervolg.

HERBERG HUIZE DE TIMMERMAN

We steken de weg over en komen bij wat nu café *De Vrede* heet. Deze herberg, gebouwd in 1650, ten westen van de kerk, aan de Herenstraten (nu op de hoek Kerkstraat/ Burgemeester Voetenstraat), had als eerste bewoners de heren H. van der Heijde en Mattheus van Buren. Vervolgens staat het vernoemd als het *huis van de timmerman*, met Jan Ellegaart in dat beroep. Dat betekende destijds, dat je -na het aanvoeren van de boomstammen met de mallejan- ook stielkennis moest hebben van het handzagen en verwerken van boom tot plank en zo verder. Dit ging door de jaren heen over van vader op zoon. Een dochter van Jan Ellegaart trouwde met Janus van Geenhoven en ze begonnen daar ter plaatse met een broodbakkerij. Door verkoop komt het gehele pand in 1823 toe aan Jan Baptist van Mol en Clara Couwenberg, daarna aan Pieter van der Heijden en Petronella de Jong. De naam veranderde toen in *Café De Kroon*. De gemeenteraad vergaderde er en ook de boeren kwamen er bijeen.

De weduwe Van der Heijden staat tot 1863 vermeld als herbergierster. Als bakkers had zij Benedictus Joosen en Adrianus van der Poel in dienst; de eerste was haar schoonzoon, de andere de zoon van Cornelis van der Poel, landbouwer aan het Moleneind. Hij werd in 1866 de nieuwe

eigenaar van *De Kroon* en was op 10 juli 1861 gehuwd met Antonetta Veraert uit Kapelle. In 1874 werd aldaar harmonie 'De Hoop' opgericht en café *De Kroon* veranderde mee in café *De Hoop*. Er kwamen meer en meer vergaderingen en in de winter toneeluitvoeringen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918 was daar de keuken van het grensbataljon ondergebracht. Ook Belgische vluchtelingen konden in het begin aansluiten bij de gaarkeuken. Diverse vrouwen schilden dagelijks manden vol met aardappelen en verwerkten de groenten. Het ging in die dagen de boeren en neringdoenden voor de wind en ook de smokkelaar voer er wel bij.

*Cor Palinks en Sjef Venne:
wie zou er nou niet een borreltje bij deze twee willen komen drinken!?*

Na de oorlog kwamen er andere tijden: de crisisperiode volgde tot ver in de dertiger jaren. Echter niet voor Sjef Venne en Cor Palinks. Zij kochten het gehele pand met de harmoniezaal en zorgden in 1934 voor een grote verbouwing. Tijdens de tweede mobilisatie van augustus 1939 – 10 mei 1940 was er wederom een gaarkeukenpost en grensbataljon gevestigd. Maar ook was vanaf toen de zaal regelmatig gevuld met Duitse soldaten en werden er filmavonden verzorgd voor de bevolking, waarbij Duitse promotiefilms vertoond werden. Ondanks deze moeilijke tijd liet Sjef in zijn café een mortierorgel plaatsen.

Na de oorlog veranderde Sjef *hoopvol* de naam van het café in café *De Vrede!*

Sjef begon naast zijn café met de verkoop en levering van steenkool. Enige jaren later werd dit aangevuld met de verkoop van gas en huisbrandolie waarbij hij hulp kreeg van zijn zoon Piet.

Toen Jef overleed bleef Cor nog jaren, samen met hun zoon Piet, achter de tap staan. Piet was inmiddels ook vrachtwagentransporteur geworden omdat de verkoop van brandstoffen door de komst van het aardgas was ingestort.

Nadat Cor in 1989 overleed stond Piet er alleen voor. Vanaf toen kreeg hij hulp van Ineke Cleiren en haar man André van Gorsel. Toen Piet in 2001 plots kwam te overlijden, dacht iedereen dat dit het einde van zaal *De Vrede* zou zijn, behalve Ineke en haar man. Zij zetten er hun schouders onder en houden de zaak tot nu toe nog steeds met succes draaiende.

CAFÉ DE BEUKELAAR

In de Kerkstraat, naast zaal De Vrede, woonden Adriaan Musters en Anna Cornelia Cleeren. Frans de Beukelaar was in 1841 als schoenmaker vanuit België naar Ossendrecht gekomen en trouwde met hun dochter Martina. Zij kochten in 1850 de ouderlijke woning. Toen Frans in 1867 overleed, bleef zijn vrouw met haar twee zonen, Piet en Bernard, achter. Piet was schoenmaker en zijn moeder en broer hadden een winkeltje en zij

verhuurden karren voor lichte vrachten. In 1904 laat zoon Bernard, gehuwd met Ludovica Krijnen, de woning optrekken en er een mooie gevel voor plaatsen als chique omlijsting en toegang van herberg en winkel voor bouwmaterialen. In 1923 verhuisde Bernhard naar Antwerpen en verkocht het pand. Café en winkel werden gesloten. Op 1 mei van hetzelfde jaar nam Guust Jansen, de gemeenteontvanger, het kassierswerk van de Boerenleenbank over van Paul Krüter, die tot dan toe dit werk in de Burgemeester Voetenstraat deed. Guust kocht het pand van Bernard de Beukelaar en vestigde daarmee de bank in de Kerkstraat. Zijn dochter Ida werd zijn vaste hulp, eerst onbezoldigd, maar vanaf 1952 in vaste dienst, terwijl Guust zijn baan bij de gemeente aanhield. Na enkele jaren liet Guust een stukje verderop in de Kerkstraat een nieuwe bungalow bouwen, waarin ruimte kwam om bankzaken te regelen.

Foto uit 1927, ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Boerenleenbank, met leden uit de verschillende buurtdorpen, poserend voor de Sint Gertrudiskerk in Ossendrecht

Schoenmakerijen op het dorp

Naast Frans de Beukelaar, die dus rond 1850 in de Kerkstraat schoenmaker was, vestigden zich in dezelfde straat Adriaan Soffers - Bossijns en een eindje verderop Theodorus Vervloet—van der Heijden met hetzelfde beroep.

Deze twee werd vergunning verleend om zelf leer te looien. Theodorus, afkomstig uit Dongen zal zich deze kundigheid hebben aangeleerd of overgenomen van de oude schoenmakers uit het dorp, zoals Jan van Oevelen, Peter Symons of Cristiaan Passiers.

In de Looi lagen hun looiputten op de *grond van den armen* aan de Kerkepad. Op de wal daartegenover waren de schoenmakersheiningen (= gronden) voor verdere werkzaamheden.

*links: het huis van schoenmaker Adriaan Soffers in de bocht van de Kerkstraat. Het huis is later weggebroken om doorgang te maken naar de nieuwe wijk Van Gilshof.
rechts: zoon Louis, die hetzelfde metier koos als zijn vader. Tevens koster vanaf 1926.*

Het schoolhuis

De eerste openbare school van Ossendrecht werd vanaf ongeveer 1650 in de Kerkstraat gebouwd. Hoewel openbaar, was het onderwijs er voornamelijk protestants georiënteerd. Ondanks de overwegend katholieke gezindheid van de meeste Ossendrechtenaren werd de school door een gedeelte van de dorpsjeugd bezocht.

De lessen waren zeker niet altijd optimaal en de leerkrachten vaak onvoldoende onderlegd. Het schoolhuis met rieten dak, ook wel schoolhut genoemd, was een slecht verlicht stulpje, zonder lessenaar, stoelen of banken. Alleen in de wintermaanden werd er les gegeven, van kinderarbeid werd in de zomermaanden rijkelijk gebruik gemaakt.

De onderwijzer deed dan andere dingen zoals diensten in de kerk, dan was hij koster, voorlezer en voorzanger, klokkenluider met onderhoud aan de klok, en het dagelijks opwinden van dit kerkhorloge. Voor dat laatste kreeg hij een bedrag van f 25 per jaar.

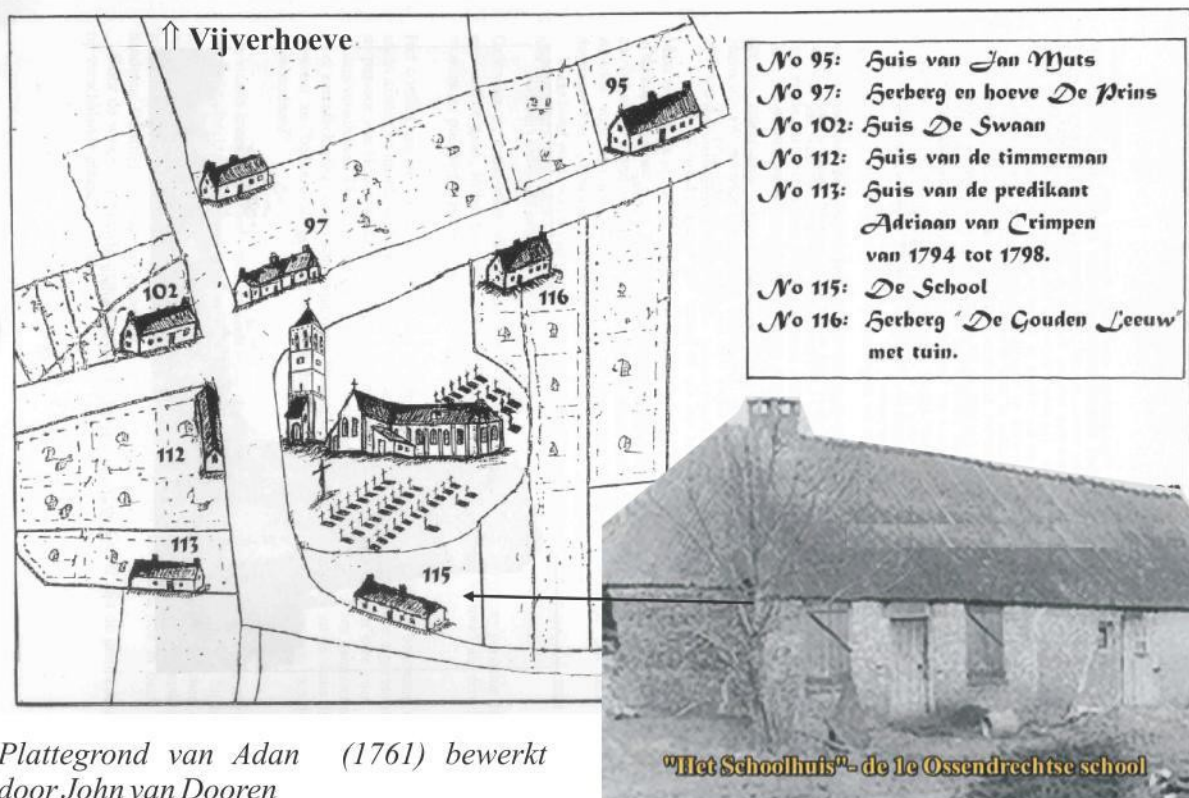
Samen met de dominee zat ook hij in de kerkenraad en het armbestuur.

Nicolaas Moysis was waarschijnlijk de eerste onderwijzer op deze school. Hij was tevens tekenaar en bracht na de inpoldering van de Neerlanden in 1667, het gehele poldergebied in kaart door intekening van wegen, boerderijen en waterlopen. Er zijn meerdere tekeningen van hem die nog steeds geraadpleegd worden.

Carel Elperink behoorde net als zijn voorganger tot de goede onderwijzers. Na zijn dood is hij in de kerk begraven.

Hendrik Spaan was ook armenmeester en had verschillende bijbaantjes. Met respect werd hij

Plattegrond van Adan (1761) bewerkt door John van Dooren

'Mesjeu Hendrik' genoemd. Hij overleed in 1747.

Op 27 augustus 1746 was Adolph Machot benoemd, maar dat was een omstreden figuur. Toch werd hij niet direct ontslagen, want men had niet snel een vervanger. Hij had een traktement van f 100 per jaar.

Neeltje Pijl kwam na hem en deed het veel beter. Vervolgens arriveerde uit Rotterdam Willem Damme hij en werd onderwijzer en klokkenist. Hij trouwde met Geertrui Petronella de Klercq en was de laatste leerkracht op deze openbare school, die in 1820 aan afbraak toe was. Mede daardoor kwam daarnaast, richting kerk, een nieuwe woning met winkel voor Cornelis Joosen uit Lillo, die huwde met Suzanne Melsen. Hij was veeschatter en werd kruidenier; zij, dochter van burgemeester Melsen, stond vermeld als landbouwster. Hun zoon ging daar in verder en de andere zoon volgde vader op en werd bakker en kruidenier.

Hier woonde later de familie Amerlink en vervolgens Frederik, of in de volksmond genoemd de winkel van Flee Fontijn-Schroeijers. Zoon Guust was de laatste bewoner voordat de woning in 1970 werd afgebroken.

Familie Fontijn voor hun winkel in de Kerkstraat →

Het patronaat

*Beide foto's zijn ten tijde van de Eerste Wereldoorlog gemaakt.
Boven: een muzikale militaire wandeling door Ossendrecht. Links het patronaat en
daarachter nog zichtbaar de winkel van Fontijn en het huis van schoenmaker Soffers.
Onder: er werd door hetgrensbatalion stevig gebruik gemaakt van het biljart in het patronaat.*

Speciaal voor de jeugd werd in 1907 een patronaat gebouwd dat de naam Sint Pancratius kreeg. Op zondagen kon de Ossendrechtse jeugd hier ontspanning vinden, maar ook de volwassenen maakten dankbaar gebruik van dit gebouw.

Er werden toneel- en muziekvoorstellingen gegeven en tevens hield men hier vergaderingen en groepsbijeenkomsten. Het ziekentriduüm was bijvoorbeeld zo'n jaarlijks terugkerend evenement dat in dit gebouw plaatsvond.

In 1927 werd priester Floran van Putte benoemd in Ossendrecht. Hij werd belast met het jeugdwerk en richtte in die functie in het patronaat onder meer de Katholieke Jongens Vereniging op en hij was in 1931 medeoprichter van de voetbalvereniging ODIO. Maar ook de meisjes werden niet vergeten. De Ossendrechtse schooljuffrouw Dien Mous was een van de initiatiefneemsters die in 1931 de Katholieke Jonge Vrouwenvereniging oprichtte; zij kwamen elke zondag samen op de meisjesschool aan de Dorpsstraat. Toen de parochie in 1938 voor f1.000,- het Eikelhof opkocht van de erven Adan, konden de meisjes hier onder andere aan sport en volksdansen doen.

Rond 1960 was er in het patronaatsgebouw ook een bibliotheek gevestigd. Na 1960 bloeide de economie op, de mensen kregen het financieel beter en gingen daardoor meer en meer naar een andere vorm van ontspanning zoeken. Hierdoor kwam de functie van het patronaatsgebouw langzaam maar zeker te vervallen. Door toenemend autobezit ontstonden er ter plaatse voor kerkbezoekers parkeerproblemen. Door dit alles was het patronaatsgebouw gedoemd te verdwijnen en werd het in 1970 afgebroken om plaats te maken voor een parkeerplaats.

Sint Gertrudisparochie

Toen Thomas Betten, een welgestelde wijnhandelaar en schepen van Antwerpen, rond 1582 bezittingen kocht in Ossendrecht, verkreeg hij ook het patronaatsrecht. Helaas staken in datzelfde jaar Spaanse krijgslieden de oude middeleeuwse kerk in brand, waardoor het middenschip verdween. De Tachtigjarige Oorlog woedde immers ook hier. Vanuit de toren, die behouden bleef, maar nu los was komen te staan, konden de Staatse soldaten later de streek onder controle houden. In 1612 droeg Thomas Betten zijn patronaatsrecht over aan dochter Maria en schoonzoon Walraven Hack en werd het kerkgebouw enigszins hersteld.

Patronaatsrecht: was in de feodale tijd een recht dat inhield dat men een voorstel voor de benoeming van een pastoor mocht doen, dat dan nog door de bisschop bekrachtigd moest worden. Behalve politieke invloed hield het in dat men de pastoor en de kerk moest onderhouden, maar ook de inkomsten van de parochie ontving. Ook mocht men de patroonheilige van de parochie vaststellen.

Zij sympathiseerden met het gedachtegoed van de reformatie en dat gaf de synode (kerkvergadering) de gelegenheid de kerk om te schakelen naar het protestantisme. Dit tot grote woede van de Ossendrechtse katholieken, die voortaan naar de parochie Hoogerheide uit moesten wijken.

Ondanks dat de katholieken het gebouw in 1798 eindelijk weer terugkregen, waren ze pas in 1819, met steun van koning Willem I, in staat om de verbinding tussen toren en kerkgebouw te herstellen.

Johan Baptist van Aerssen, die in 1643 heer van Half-Ossendrecht was geworden, liet voor zichzelf een speciale stoel maken die afgesloten kon worden, zodat niemand het

De toren kwam door brand los te staan van de rest van het kerkgebouw

waagde op deze verhevenheid plaats te nemen. Met weinig wroeging eigende hij zich op andermans grond een grote boom toe, om er een klokkenstoel in de kerktoeren van te maken. Daarin werd de in 1649 door de gereformeerden gestolen klok van Huijbergen geplaatst. De boom was eigenlijk voorzien voor de molen op de Oosthei!

Als eerste dominee werd Abraham Costerius benoemd, die in 1598 zijn studie was begonnen te Leiden. Het gezin van zijn vader, Maarten de Coster, was gereformeerd geworden en daarom van Antwerpen naar Ossendrecht gevlucht.

Omdat prins Maurits, die stadhouder was van 1584-1625, beloofd had geen nieuwigheden op religieus vlak in te voeren in de door de Staatse troepen bezette delen van Brabant, was bisschop Malderius van Antwerpen woedend. Hij beschuldigde de Staten Generaal van woordbreuk omdat zij de predikanten salarieerde die buitenkerkelijke bijeenkomsten hielden en dreigden de katholieken uit hun kerken te jagen. Zelfs later op het kerkhof speelde dit: men wilde niet naast een andersdenkende liggen.

De begraafplaats lag rond de kerk. Hier lag onder andere Jeronimus van Serooskerken begraven, die op 14 mei 1571 was overleden. Hij was een van de bewoners van het Hooghuis en de eerste rentmeester *beooster de Schelde*. Dit was blijkbaar te veel eer voor het dorpje Ossendrecht, want zijn lichaam werd later opgegraven en overgebracht naar de Gertrudiskerk van Bergen op Zoom.....

Een aantal gereformeerden zijn in de kerk begraven geweest, zoals Antonius en Johanna Oostdorp en hun dochter Ester, destijds bewoners van ons huidige museum.

Anderen wilden uit protest begraven worden in Zantvliet, Putte, Woensdrecht of Huijbergen, maar niet bij de rooms-katholieken.

De met haagbeplanting omgeven begraafplaats aan het Eikelhof met de door smid Marijn Tax gemaakte ijzeren toegangspoort

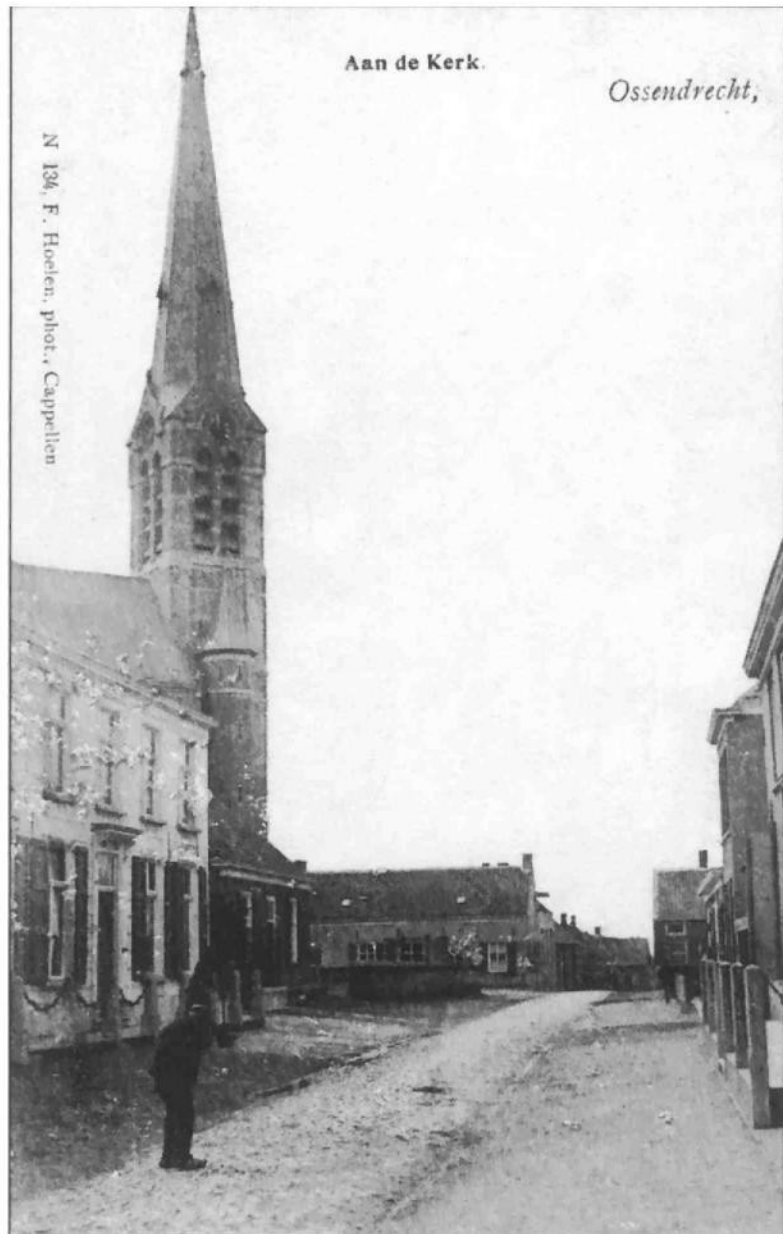
Het duurde tot 1798, tijdens het Franse bewind, eer de Ossendrechtse katholieken hun kerk op konden eisen. Pastoor Hoffen kreeg in 1801 toestemming om het gebouw weer voor de katholieken te gebruiken, al bleef men nog wel, merkwaardig genoeg, onder de parochie Hoogerheide vallen.

Rond de jaarwisseling 1833-1834 brak eindelijk het grote moment aan dat heroprichting van de parochie weer in Ossendrecht kon worden gerealiseerd. Als eerste pastoor werd benoemd, Nicolaas van Eekelen, standplaats Hoogerheide! Teelijkertijd werd een huis met schuur gekocht van rentenier J B Noteltiers, dat geschikt gemaakt kon worden als pastorie. Ook het oude kerkhof rond de kerk werd eigendom van de parochie. Door het gemeentebestuur was al rond 1828 grond aangekocht voor een nieuw kerkhof van Van Lindonk in de Bremstraat, toen nog aangeduid als *gelegen buiten het dorp ten oosten van het Eikelhof*. Het grootste gedeelte was gewijde grond en aansluitend lag een perceeltje dat vermeld stond als *vondelingenbegravingplaats*. Toen in 1871 het kerkhof werd uitgebreid trok men dit stuk erbij.

Het ijzeren kruis werd overgeplaatst van het oude naar het nieuwe kerkhof en de gehele begravingplaats omlijst met haagbeplanting. Een ijzeren toegangspoort, in 1850 gemaakt door de smid Marijn Tax, zorgde voor een passende afsluiting.

De weduwe van Gerard Melsen, wonend op de Grote Hoeve van Calfven, weldoenster der kerk, mocht op haar verzoek, in 1860 een huis laten bouwen op het oude kerkhof naast de kerk onder voorwaarde dat het na haar dood bezit zou worden van de kerkgemeenschap.

Deze woning is later nog verhuurd aan de families Voncken en Sprangers en in 1908 afgebroken. Wanneer er geld was gespaard of geschonken, konden verbeteringen in het kerkgebouw aangebracht worden. Zo werd er in 1858 een nieuwe vloer in de kerk gelegd en door Gerard Melsen een communiebank geschonken.

Links herberg De Gouden Leeuw, die ten tijde van deze foto al gesloten was door eigenaar Van Lindonk. Daarnaast, op het voormalige kerkhof, het huis van weduwe Melsen- v.d. Moer; speciaal voor haar gebouwd in 1860 en weer afgebroken in 1908.

De sacristie werd in 1864 uitgebreid. Via collecties was in 1868 geld bijeengebracht voor een nieuw orgel. In dat zelfde jaar werd Antonius Melsen als eerste uit de nieuwe parochie priester gewijd. Op deze bijzondere dag schonk de familie aan de kerk zes grote verzilverde kandelaars en eveneens een verzilverde Godslamp.

Pastors en priesters kwamen en gingen waarbij vooral de periode van pastoor Adrianus van den Dooren van 1876 t/m 1895 interessant is, omdat hij zowel Kaatje Dierckx alsmede Prinses Paulientje onder zijn parochianen gehad heeft.

In 1895 kwam pastoor Wijtvliet uit Heerle naar Ossendrecht en hij staat nog steeds bekend als de bouwpastoor omdat onder zijn hoede grote bouwactiviteiten plaats gevonden hebben.

Het kerkbestuur wilde een nieuwe kerk met toren laten bouwen als de daarvoor bestemde collecte onder de parochianen mee zou vallen. Een prachtig bedrag van f 12.000,- was het resultaat. Bij kerkenbouwer P. van Gent uit Leur werd snel geïnformeerd en in 1896 in hotel De Prins bij koster Ansems werd de bouw aanbesteed. De raming kwam uit op f 55.550,-. Het hoogste bod was f 61.750,-, het laagste f 49.750,- maar de bouw werd opgedragen aan aannemer M. Bakker uit Princenhage voor f 53.750,-. De oude kerk en het omliggende kerkhof werden gesloopt en opgeruimd waarna op 17 juni 1896 de eerste steenlegging voor de nieuwe kerk volgde. De kerkgangers moesten tijdens de afbraak en bouw uitwijken naar de noodkerk, die door Jan Koolen voor f 200,- ingericht was in een boerenschuur van Melsen nabij het Eikelhof. Deze kon op 25 juni 1897 weer worden afgebroken.

Bij de afbraak van de oude kerk werden ook de graven in en rondom de kerk verwijderd en de overblijfselen gingen naar de begraafplaats bij het Eikelhof. Toen aan pastoor Wijtvliet gevraagd werd of bij het Laatste Oordeel ieder weer op eigen benen terecht zou komen, kon hij deze grap niet waarden.

Op 9 februari 1897 werd de kerk in gebruik genomen en het kerkbestuur verpachtte per opbod de zitplaatsen voor een totaal van f 1500,-. Op 3 mei 1897 volgde de plechtige inwijding door mgr. Leijten, gepaard gaand met een groot dorpsfeest. De bisschop werd met veel luister op Den Aanwas ingehaald.

Foto: viering ziekendag in 1963, kort voor de 'beeldenstorm' van pastoor Koenraadt. Hier nog het altaar uit 1909 geschonken door de parochianen aan pastoor Wijtvliet en de preekstoel van Cornelis Jacobs.

In 1909 werd het 40-jarig priesterjubileum van pastoor Wijtvliet groots gevierd. De parochianen waren met een collecte zo gul (f 3.000,-) dat de pastoor er een nieuw altaar van kon bekostigen. P.J. Aertse vulde dit voor een bedrag van f 1.000,- aan met een prachtig opgeschilderd priesterkoor eromheen. Cornelis Jacobs van Den Aanwas wilde niet achterblijven en schonk een preekstoel.

Pastoor Wijtvliet rechts vooraan in de koets met op de achtergrond het patronaat.

Tijdens de Missiedagen van 1924 nam koster August Ansems op staande voet ontslag vanwege een niet passende berisping van pastoor Wijtvliet en werd tijdelijk vervangen door Frans Soffers. Deze was de zoon van schoenmaker/orgeltrapper en klokkenluider Peerke Soffers. In 1926 werd de andere zoon, Louis Soffers, officieel benoemd.

In 1927 werd Pastoor Wijtvliet opgevolgd door pastoor Vermunt. Deze vierde in 1933 zijn 25-jarig priesterjubileum. Van zijn parochianen kreeg hij een Heilig Hartbeeld cadeau dat in 1934 bij het honderdjarig bestaan van de parochie voor de kerk geplaatst werd.

Enkele jaren later brak de Tweede Wereldoorlog uit. Op 13 mei 1940 kwamen de eerste Duitse bezetters in Ossendrecht. Daags daarna beschoten ze de kerk en beschadigden daarbij vele ramen en het kerkorgel. De grote schade van f9.000,- werd later vergoed door het Rijk.

In 1963 kwam pastoor Koenraadt als opvolger van pastoor Vermunt. Hij had de moeilijke taak gestalte te geven aan het Vaticanum II.

De kerk werd grondig aangepast, het altaar werd vervangen door een nieuw modern altaar, de preekstoel en de communiebanken verdwenen en in 1965 werd het Heilig Hartbeeld verplaatst naar het Eikelhof.

Het tijdperk Koenraadt verliep niet zonder problemen en vele parochianen waren dan ook blij dat hij in 1974 werd opgevolgd door pater Van Geffen. Toen die in 1986 na een slopende ziekte overleed, kwamen achtereenvolgens pastor Mesch en pastor Van Balveren.

Het was onder deze laatste dat er weer grootse feesten te vieren waren, zoals in 1995 het 250-jarig jubileum van de Berendrechtse Begankenis. Twee jaar later bestond de Gertrudiskerk 100 jaar en als klap op de vuurpijl kwam daarbij in het jaar 2000 de heiligverklaring van Zuster Marie Adolphine.

Toen pastor van Balveren overgeplaatst werd kwam pastor Mom in zijn plaats. Ondertussen was men druk bezig de parochies in onze omgeving samen te voegen. Teruglopend kerkbezoek en steeds minder priesterroepingen noodzaken de kerkbesturen om samen te gaan werken. Vanaf 2002 is de Gertrudisparochie Ossendrecht opgegaan in De Bron, een overkoepelend orgaan in de gemeente Woensdrecht.

Het in 1933 door de parochianen aan pastoor Vermunt geschonken Heilig Hartbeeld wordt geplaatst voor de kerk

HERBERG DE GOUDEN LEEUW

Naast de Gertrudiskerk stond dus de woning van weduwe Melsen – v.d. Moer, waarnaast reeds van voor het jaar 1650 herberg *De Gouden Leeuw* stond. Een bezit achtereenvolgens van Pieter Danen, Pieter Stevens, Mattheus van Buren, Willem ofwel jonker Bremt en Cornelis Smout.

In het jaar 1820 kwam Gerard Withaegs hier wonen en hij bouwde als eerste cichoreifabrikant van Ossendrecht in 1830 een eest naast de herberg. Deze veroorzaakte veel stank en damp in het dorp; dit tot grote ergernis van de omwonenden. Toch duurde het nog tot 1850 voordat zijn zonen de eest verplaatsten naar Calfven. Van 1850 tot 1870 kwam de herberg in handen van een Belgische heer. Deze verkocht alles aan Johannes van Lindonk.

Johannes sloot Herberg *De Gouden Leeuw* en liet het pand ombouwen tot een fraai landhuis waar ook Pieter van Lindonk nog in gewoond heeft.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de woning gebruikt voor opvang van Belgische vluchtelingen en kreeg het de naam Villa Elisabeth.

Notaris Theodorus van Aalst werd in 1921 de nieuwe bewoner en weer later nam notaris Van Tiggelen hier zijn intrek. Vandaar dat het pand in Ossendrecht bekend staat als de notariswoning. Na Van Tiggelen kwam er echter geen notaris meer wonen, maar de statige woning staat, inmiddels onder monumentenzorg en gerenoveerd, nog wel steeds fier naast de Gertrudiskerk.

HOTEL HET CENTRUM

We steken de (Dorps)straat over. Meester kleermaker Jan Velger (x Van Dijk) werd in 1801 benoemd tot koster in de terugverkregen [katholieke] kerk. Dat hield in: openen, sluiten en voorbereiding voor de zondagdienst, gehouden door pastoor Hoffen. Zijn traktement daarvoor was f 36,-- per jaar. Dochter Maria Elisabeth trouwde in 1836 met kleermaker Johannes Cornelius Jansen en zij begonnen aldaar een winkel en herberg onder de naam *De Vier Linden*. Cornelis overleed in 1864 en Maria Elisabeth trouwde een jaar later met de weduwnaar Frans Coppens, steenbakker van beroep. Ruim drie jaar later overleed

ook Frans. Cornelia Jansen, dochter uit het eerste huwelijk, trouwde in 1884 met timmerman Adriaan Koolen en zij verkochten in 1898 *De Vier Linden* aan het echtpaar Johannes Melsen – Veraart, die de naam veranderde in *Hotel Het Centrum*.

Johannes was directeur van het roomboterfabriekje in Ossendrecht en kwam door een ongeval in 1905 om het leven, waardoor zijn echtgenote Anneke Veraart alleen verder moest.

Ze deed het goed en liet in 1936 haar woning verbouwen met als resultaat een keurig hotel

Vlnr : de zussen en broers Cor, Marie, Jan en Harrie Melsen in/voor hun winkel.

met kruidenierswinkel. Toen Anneke in 1947 kwam te overlijden, ging haar zoon Jan samen met zijn vrouw Jaantje Konings en zijn broer Harry verder met hotel en winkel. Jan overleed in 1966 en Jaantje volgde in 1970. Hun zonen namen de zaak niet over, de winkel ging dicht, het hotel veranderde in een café met als uitbater Sjors van Hoof met zijn vrouw Lizeth Schroeyers. In 1973 werd het café overgenomen door de heer Groenhart. Achtereenvolgens waren het de families Lussche, Alblas en Meyer die probeerden de zaak weer terug leven in te blazen. Het was echter vergeefse moeite, zodat omstreeks 1980 het café zijn deuren sloot en het pand nu gewoon een woning aan de Dorpsstraat is. ♣

De ruiters van St. Georges voor hun clubhuis Hotel Het Centrum → V.l.n.r.: Jan Melsen, George Jacobs, Petrus v. Meir, Fons Bolders, Ton vd Bogaert, Stan van Meir, André Jansen en Kamoen

Enkele gegevens opgediept uit de parochieadministratie Ossendrecht

- 1834 stichting van de St. Gertrudisparochie Ossendrecht
1837 oprichting van het Geestelijk verbond
1842 oprichting Franciscus Xaverius
1849 oprichting 4 uur gebed H. Rozenkrans
1857 pastoor Van Eekelen vroeg overplaatsing naar het Trappistenklooster te Achel. Benoeming van pastoor F.A. Biestraten als opvolger en stimulator in de nog jonge parochie.
Verering: H. Kruis, O. L. Vrouw, H. Gertrudis, H. Lucia, H. Philomena, H. Bernardus, als laatste de H. Apollonia tegen de kiespijn, wat een bijzonder drukke verering tot gevolg had.
1858 nieuwe vloer in de kerk gelegd en kapelanij tot stand gekomen. Nieuwe communiebank geschonken door Gerard Melsen, en op 20 juni een kerkdienst als dank voor de overwinning van de slag bij Waterloo. Dit werd jaarlijks herdacht. 1861 oprichting St Pieters Penning
1864 uitbreiding sacristie
1865 Heilige Missie door de Redemptoristen uit Wittem
1868 pastoor Biestraten richtte het Aartsbroederschap van de Heilige Familie op.
1869 Dit ook voor meisjes en vrouwen. Een overzicht in ditzelfde jaar: 38 kinderen eerste H Communie gedaan, 67 kinderen gedoopt, 39 sterfgevallen, 14 huwelijken
1872 zilveren priesterfeest in juni van pastoor Biestraten. Eind mei werd hij benoemd tot pastoor te Gilze.
1876 pastoor A. van den Dooren benoemd; was reeds dorpsheer geweest in Klein Dongen. Zijn traktement werd verhoogd van f400 naar f600 per jaar.
1895 pastoor van den Dooren overlijdt op 9 april. Hij werd opgevolgd door pastoor Wijtvliet uit Heerle.
1897 febr. 9 De kerk werd in gebruik genomen op de feestdag van H. Appolonia
1924 Oprichting Wit Gele Kruis
1928 Schenkingen: f500 van weduwe C. de Beukelaar. Notaris Theo van Aalst schenkt in 1930 prachtig misgewaad, rector Vermeulen doet hetzelfde in het rood, en in de parse kleur voor de processie naar Berendrecht werd aangeboden door P van Etten uit Oosterhout.
1932 feest 25-jarig bestaan patronaat
1933 juni 13 pastoor Vermunt 25 jaar priester. Feest, collecte f3.300
1935 juni 23 eerste keer Sacramentsprocessie door de straten van het dorp
Protest, vragen gesteld in de Tweede Kamer. Was toegestaan [grondwet] vanwege processie naar Berendrecht sinds 1745.
1936 april - kapelaan Van Putte Rector op O. L. V. ter Duinen.
1938 J. A.C.C. Philips bij testament aan kerk de helft van de percelen A 262, 263, 264 en F 39 465. Samen 2,72 hectare groot.
1946 november 24 wordt Zr. Marie Adolphine door Paus Pius XI zalig verklaard
1948 juni 13 pastoor Vermunt 40 jaar priester. Nieuw orgel ingezegend en nieuwe klokken ingewijd: genoemd Marie Adolphine 450 kg, Gertrudis 350 kg en Maria 250 kg
1952 mei pastoor Vermunt 25 jaar pastoor. Geschenk nieuwe doopvont fa. Kuipers uit Roermond.
1955 Nieuwe banken geplaatst door firma Balemans uit Dongen.
23 augustus pastoor Vermunt met emeritaat. Opvolger P.A.J.J. Koenraadt 1965 verplaatsing H. Hartmonument naar Eikelhof
1972 Pastoor Koenraadt 40 jaar priester
1974 Pater Koopman Assumptionist 12½ jaar priester; vanaf 1971 kapelaan in Ossendrecht totdat Theo van Geffen als pastoor wordt aangesteld.
1982 Pastoor Van Geffen gaat voor in de viering van het 250-jarig *bestaan* van het kapelleke op den Hagelberg
1995 Viering van het 250e jubileumjaar van de *begankenis* naar het kapelleke op den Hagelberg

HET DORP

door Jeanette van den Berg-Buijs

Wie kent niet het mooie lied van Wim Sonneveld? "De tijd gaat voorbij; rest slechts de ansichtkaart en de herinneringen". Ook deze foto's (1900-1910) zijn zo'n herinnering aan toen.

Hiernaast de windkorenmolen van Putte, opgebouwd tussen 1864 en 1867 door Sprangers uit Capellen en afgebroken in 1936 toen Cees Bogers zijn maalderij met dieselmotoren vernieuwde.

Vanaf diezelfde windkorenmolen is onderstaande foto gemaakt: het mooie uitzicht over een gedeelte van het dorp met de lagere school aan de dorpsstraat (nu Antwerpsestraat).

Deze foto werd als ansichtkaart verstuurd om de vorderingen te laten zien aan het nieuwe huis van hoofdonderwijzer / bovenmeester Verdonck. (zie pijltje)

In 1909 was de oude woning afgebroken wegens de verbouwing aan de school en kwam er dus een nieuwe woning.

..... "Dit alles is verdwenen en is allemaal verleden tijd, dus komt nooit meer terug" .....♣

“Een chemicus met chemie voor de Zuidwesthoek”

In gesprek met: Ton van Rijen

“Het is heel makkelijk te vinden,” schreef Ton in een e-mail voorafgaand aan ons gesprek. “Op Moleneind richting Drie Hoeven rijden. Tweehonderd meter vanaf ‘t Beeldje bij de bakker ligt de Heuvelweg, aan je rechterhand, een smalle weg. Na honderd meter een witte bungalow nummer 10.”

Dat blijkt te kloppen, tenminste als je vanuit Ossendrecht komt. In het donker vanuit de andere richting blijkt het net iets moeilijker. Maar na enig zoeken vind ik de woning van Ton en Gabi van Rijen. Inderdaad in een

smalle doodlopende straat waar ik na wat manoeuvreren mijn auto kan parkeren. Gabi doet open en laat me binnen in hun knusse woning. Ton voegt zich enkele minuten later bij me in de woonkamer.

“Ik ben wat moeilijk te verstaan, vooral als ik wat langer praat,” verontschuldigt hij zich.

Twee herseninfarcten hebben hun sporen nagelaten. Een lichte vorm van afasie, waardoor het spreken is bemoeilijkt. Maar Ton is er goed doorgekomen en als bijna 75-jarige is hij verder goed gezond. Vaak druk bezig in zijn één hectare grote tuin. Of beter gezegd, zijn open park.

“Dat houdt me in me beweging en hopelijk gezond,” zegt hij terwijl Gabi thee voor ons schenkt.

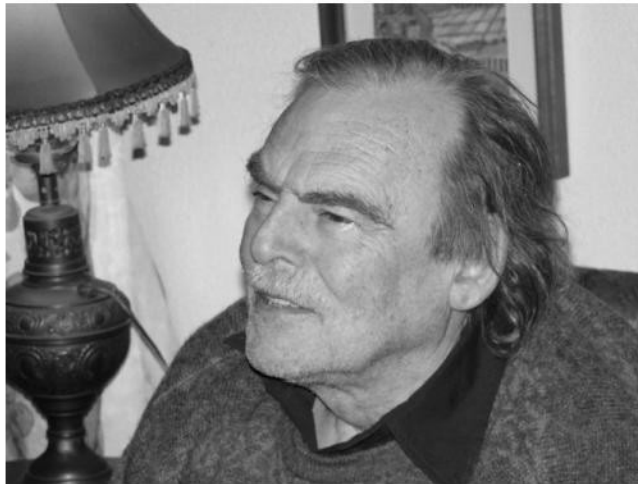
We praten over ‘het leven’ dat bij ieder mens in de loop der tijd z’n sporen nalaat, ons tekent en maakt tot wie we zijn.

Bij Ton een herseninfarct, net als bij columnist Max Pam die een hersenbloeding overleefde en er eveneens weer bovenop kwam. Beiden beleefden een fysiek herstel. Maar

ook ‘Het ravijn’, zoals het boek van Max Pam heet. De angsten die ons als mens bedreigen als er iets mis gaat, bijv. in je hoofd.

We praten over de afasie van Ton.

Ik vertel dat over dit ziektebeeld een goed boek is geschreven door Liesbeth Koenen, getiteld ‘Hoe mijn vader zijn woorden terugvond’. We kijken elkaar begrijpend aan en dat zet na een korte stilte de toon voor ons gesprek van deze avond.

Zuidwest-Brabander

“Op 18 december 2009 hoop ik hier hoog op de Brabantse Wal, met zicht op het dorp Ossendrecht en de oude Scheldebaai achter Middelstraat en Laagstraat, 75 jaar te worden. Ook mijn *roots* liggen in het West-Brabantse en ik voel me thuis tussen die peeën en suikerbieten,” vertelt hij.

“Mijn moeder beviel van Ton -het zal toen wel Tonneke zijn geweest- in Halsteren. En zoals dat toen gebruikelijk was werd ik vernoemd naar mijn vader Toine van Rijen, met nog een trits van voornamen van moeder en namen van grootouders.

Eén van de grootouders, mijn oma van moederszijde, was één van de dertien kinderen van de familie Backx – Jacobs.

Zo heb ik nog een beetje Ostrechts bloed van de Berghoeve in mijn bijna dichtgeslibde aderen.”

Lid Heemkundekring

Sinds 15 maart 1995 is Ton lid van heemkundekring Het Zuidkwartier.

Betrokken lid, zo blijkt deze avond meerdere malen.

“Tijdens de mooie presentatie over de cafeekes van Ossendrecht kwamen diverse oude herinneringen bij me naar boven. Gedurende de Tweede Wereldoorlog woonden we op de Wouwseweg te Bergen op Zoom. Ik herinner me dat we halsreikend wachtten tot Piet Kil, helemaal vanuit Ossendrecht, ons enige keren per week brood bezorgde. Soms toverde hij uit de kolossale bak, voorop zijn grote fiets, een klein broodje. Daarin had hij de letter M (van mijn zus Miek) gesneden of een T.

Vaak fietsten wij naar Ossendrecht via Huijbergen langs de Huijbergsebaan. Een moeizame fietstocht voor kleine beentjes en kleine trappekes over het rulle zand met de hoge wallen van de wandelende Borgvlietse Duinen.

Duitse bezetting

Bij het naderen van het wachthuisje van het (toen nog niet afgesloten) vliegveld waren altijd barse en vervaarlijk uitziende Duitsers. Mijn moeder werd dan erg stil, waarna we weer vrolijk verder fietsten naar Tante Keeke. Daar werd als eerste het vèrke bewonderd. Vervolgens keken we met hongerige ogen naar de vet druppende hammen boven de kachel. Na die eerste etappe gingen we op weg naar Ossendrecht, naar het nonnenklooster. Hier werden - veilig achter de hoge muur - onze fietsen geparkeerd en kwam een vriendelijke *soeur* ons verwelkomen om de gesmokkelde distributiekaarten, welke verborgen waren in het fietsstuur van moeder, in ontvangst te nemen. Kleine briefjes werden dan uitgewisseld met onbegrijpelijke teksten zoals: “Tante kan niet komen” of ‘U hebt de groeten van Klaas’ en dergelijke.”.

Wielrennen

“Ook herinner ik me een ander plaatje. De Ronde van Ossendrecht van vlak na de oorlog. Vader, die met een aantal secondanten gezeten op een boerenkar, weer eens een roemruchte wielerronde versloeg. Officials, imposant gewapend met

chronometer en uiteraard een bierglas. Het lange wachten, voordat het peloton weer voorbij kwam, werd gevuld met de nieuwste prognostieken en uiteraard nieuw bier.

Zenuwachtig werd men als de lang verwachte finish in zicht kwam. Die finish werd vastgelegd door rood aangelopen officials, die snel de rugnummers moesten roepen en laten noteren wie als eersten de meet hadden bereikt. Dat nadien in het café menig verhit renner geblust moest worden - met veel bier - was te begrijpen.”

Scholing

Jaren verliepen. Het Mollerlyceum, een studie chemie aan de HTS te Eindhoven en dan in dienst.

“Hare Majesteit behaagde het klaarblijkelijk dat ik naar de luchtmacht moest. Bij de straalmotorenwerkplaats in Woensdrecht was ik verantwoordelijk voor het galvanisch laboratorium en het technisch onderzoek. Toen de wapenrok uitgetrokken mocht worden, werkte ik eerst kort bij Tomado in

Etten, daarna tien jaar bij Van Niftrik in Putte. Hier moest ik een kwaliteit- en zorgafdeling opzetten. In de ‘bakeliet’perserij, stoffig en met een sterke benauwende ammoniakatmosfeer, werden donkerblauwe fenolpillen in diverse mallen versmolten tot de meest verschillende producten als behuizingen voor telefoontoestellen, asbakken, schalen en deurkrukken. De eerste technische kunststoffen deden net hun intrede. Daarna kwam een heel scala van nieuw

ontwikkelde, hoogwaardige plastics. Productontwikkelingen die ik heb meegemaakt tijdens mijn volgende dienstverband. Bij General Electric Plastics, waarvoor ik geheel Europa, Afrika en het Midden-Oosten vermarkt heb. Tot mijn pensioen in 1990.”

Wonen in de Zuidwesthoek

In de zestiger jaren kon ik een stukje grond kopen in de Schapendreef te Hoogerheide, tegen een weliswaar hoge prijs (2000 m2 grond voor vier harde guldens per meter!) Na lange en slapeloze nachten besloot ik toch tot die deal. Wegens materiaalschaarste moesten we ruim twee jaar op een provinciaal fiat wachten. Tot 1964. Toen konden we vol trots onze eigen stek laten zien. Met een echte doucheruimte en natuurlijk de eerste cv die werkte op het eigen Nederlandse - pas aangesloten - gasnet.

Twee zonen kregen we, allebei met artistieke genen. Een werd architect, de andere decoratie- en standbouwer. Hun kinderen wortelen nu in Bergen op Zoom.

Na een echtscheiding ging ik met mijn nieuwe Roemeense vrouw wonen in ons paradijselijk stekje op de Heuvelweg (één van de zes straten in Nederland met de deze naam). Hier zitten we nu sinds 1980.”

Ton vertelt dat in de straat waar hij nu woont eerst drie oude huisjes stonden. Zijn huis staat niet alleen op de fundering van zo'n oud huisje, ook talloze elementen herinneren aan die voorafgaande bebouwing. Herkenbaar in het dakbeschot, de kamers die in elkaar doorlopen en authentieke stijlelementen die zijn aangebracht in het huis.

“Hoog en droog wonen we hier. Zeker dat we niet overstroomd zullen worden door de op handen zijnde klimaatverandering.”

Maatschappelijke betrokkenheid

Verandering. Het hoge woord is er uit. Naast leven, wonen en werken in de Zuidwesthoek, is Ton van Rijen ook geëngageerd

inwoner van onze regio.

“Een eerste maatschappelijk wapenfeitje wil ik niet verhelen. Dat was rond 1973. De Putseweg stond bekend als zeer gevaarlijk. Diverse automobilisten hebben er de dood gevonden bij de zogenaamde bocht van de ‘witte bomen’. De provincie had een fietspad op de rol staan, maar budgettair zou het pas na twee jaar aan de beurt komen. Met een klein comité hebben we ons toen ingezet voor het bespoedigen van de aanleg van een tweezijdig fietspad. Met succes.

We brachten de eigendommen in kaart van de belendende percelen en zochten medewerking voor de onteigening. Daar de eigendommen verdeeld waren over de vier gemeenten, Hoogerheide, Ossendrecht, Putte en Huijbergen organiseerden we een gesprek met de vier burgemeesters.

Het bleek het eerste gemeenschappelijk bestuurlijk overleg in de Zuidwesthoek! Drie burgemeesters waren vóór, één was er om financiële redenen tegen.”

Benegora

Het klimaat en duurzaamheid, evenals de zorg dat nieuwe generaties ook een goed leven kunnen hebben, hield en houdt het echtpaar Van Rijen erg bezig. Gabi was al eerder dan Ton actief in Benegora.

Toen nog onder voorzitterschap van Robert Deeleman (oud-directeur Akzo Nobel).

“Ik volgde Benegora pas actief na mijn pensionering in 1990.”

Het milieu onder invloed van de havenindustrie werd zijn speerpuntactiviteit.

“Benegora heeft de Zuidwesthoekbelangen en -problemen naar een hoger bestuurlijk niveau gebracht. Onze insteek was, dat iedereen die naast een groot industriegebied woont, toch ook een aangename omgeving nodig heeft. Die inzet zorgde dat de Brabantse Wal een gezicht kreeg en dat veel aanslagen op dit unieke gebied van polders, hoge steilranden en duinen konden worden afgeslagen. Met veel genoegen denk ik aan de gesprekken die we als Benegora hadden. Met de energieke Ossendrechtse burgemeester Guus Swillens, die zich ook zorgen maakte over de ongebreidelde uitbreiding van de chemische industrie.

Met de toenmalige Commissaris van de Koningin van Noord Brabant (mr. F. Houben) die de veiligheid van de bevolking erg ter harte nam. En met Hare Majesteit, tijdens haar werkbezoek aan Bergen op Zoom.”

Een korte terugblik

Voor Ton actief betrokken raakte in Benegora, bestond het Belgisch/Nederlandse Grensoverleg Regio Antwerpen reeds meerdere jaren. Sinds september 1976 als Benegora Leefmilieu, sinds juni 1986 als Benegora. “De oprichting vond plaats naar aanleiding van het feit dat voor de Zoomweg (A4), België en Nederland ieder een verschillend snelwegtracé op de tekentafel ontwierpen. In Nederland was het Zoomwegtracé geprojecteerd vanuit de Wouwse Tol over de Groote Meer naar Stabroek. In België langs Berendrecht en

Zandvliet. Het was de verdienste van Benegora dat er bilateraal samengewerkt kon worden en de kaalslag van de grensstreek werd vermeden. De vereniging kreeg werkruimte in het Ravenhof, er kwam een milieudocumentatiecentrum. Onderzoeken werden van daaruit gedaan door pas afgestudeerde werkzoekenden. Een voorgenomen verkaveling van het Ravenhof kon worden voorkomen, zoals ook vuilstort van ongecontroleerde vuilnistransporten uit Nederland in België aan de kaak werden gesteld. Er kwamen studies naar geluidsoverlast en over de gevaren van de oprukkende

Antwerpse havenindustrie. Een groots opgezet stankonderzoek werd samen met de Universiteit van Utrecht opgezet. De overheid gaf een ton subsidie voor een meerjarig onderzoek, met het Punterrapport als resultaat van het Buxusproject. Benegora organiseerde dit “project van de speurneuzen”, waarbij men in alle grensgemeenten twee jaar lang elke dag de neus in de wind stak en bij stank vrijwilligers op zoek gingen naar de veroorzakers. Voor het eerst werd daardoor wetenschappelijk aangetoond, dat het met het milieu in de omgeving van Antwerpen niet zo best gesteld was. Dat was medio 1985.”

Voorzitter

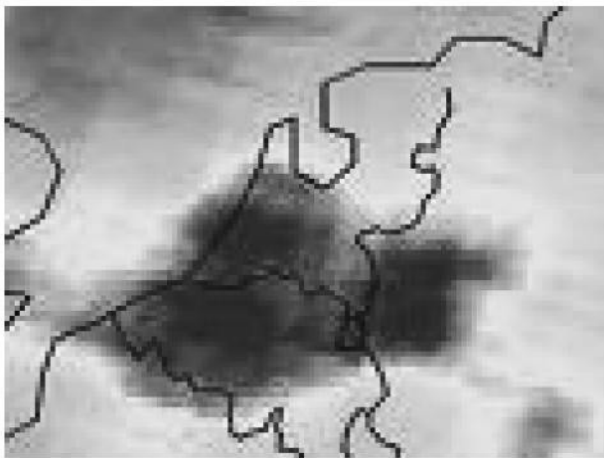
In 1990 werd Ton voorzitter van Benegora. Samen met de Vlaamse vereniging Red de Voorkempen ging hij strijden tegen de vuilverbrandingsinstallatie in de polder van Stabroek, tegen het Wachtdok te Berendrecht. Er werden tekortkomingen in de kerncentrale te Doel internationaal aangekaart en er kwam in Nederland eindelijk een beetje besef dat in het verre zuiden van Nederland vier grote kerncentrales waren aan de Belgisch/Nederlandse grens. En een tweede ‘Rijnmond’ dat vele malen groter is dan het Rotterdamse.

“Dat is al weer een hele tijd geleden. Maar nog steeds wordt te weinig rekening gehouden door de overheid met de milieuproblematiek in de Zuidwesthoek, met de gevaren, met de natuur. Het werk van

Benegora moet verder gaan. Pogingen om nieuwe snelwegen en spoorlijnen aan te leggen blijven het grenspark en de Brabantse Wal bedreigen. Vanuit België, Zeeland en de regio Rotterdam.”

Oprukkende industrie

Ton vertelt gedreven en overtuigend over zijn bezorgdheid ten aanzien van de oprukkende industrie, die voortdurend blijft trachten de vruchtbare open polders in te lijven voor nieuwe bedrijventerreinen. Ook

over zijn zorgen over de bestaanszekerheid van de dorpen, de luchtverontreiniging met alle mogelijke risico's voor de gezondheid van mens en dier, over de veiligheid door het steeds intensievere transport van gevaarlijke stoffen over de weg, het water en het spoor. Over de verdergaande aanleg van nieuwe containerterminals in Antwerpen en Vlissingen en het gebrek aan onderzoek naar de milieurisico's van de scheepvaart op de druk bevaren en steeds verder uitgediepte Westerschelde.

Racecircuit en LPO

Ossendrecht is al vele malen bedreigd door plannenmakers, die de leefbaarheid ondergeschikt achtten aan economische groei. Via Benegora verzette Ton zich met succes tegen de komst van het Logistieke Park Ossendrecht (LPO). Samen met ondermeer Leo Timmermans van de heemkundekring en enkele politici. Kartrekker bij de acties tegen het LPO was overigens het “Hek van de Dam.”

Niet alleen was er strijd om het behoud van stille, open polders in Ossendrecht. Ook richting Reimerswaal. Daar werd actie gevoerd tegen de komst van een racecircuit, dat onder andere het circuit van Zandvoort moest vervangen, met ruim 200 races per jaar. Burgemeester Verbree van Reimerswaal was warm voorstander, vanwege de te verwachten opbrengsten uit het racetoerisme. De heemkundigen en milieumensen wonnen. Mede door twijfel te zaaien bij de politici over de financiële risico's.

Maar het feitelijke principe was dat beide verenigingen geen lawaai en massaal toerisme wilden, die de stilte van de open polders en de Brabantse Wal zouden aantasten.

“Maar die strijd blijft. Immers de gemeente Reimerswaal wil nog altijd een lawaaisportcentrum nabij de Grensweg en mensen als Ton Linssen zien onze polders primair als één *gouden delta*, voor logistieke ontwikkelingen op de as Antwerpen – Rotterdam. Dus blijven die lieden herhaald pogen om alsnog te komen tot een LPO.”

Havenbaronnen en politici zijn de gangmakers achter de aanslagen op onze

stille- en natuurgebieden. Daarom is het frappant dat uitgerekend Benegora ontstond ten tijde van de aanleg van de Zoomweg dankzij mensen als Ben de Clerq (PVDA – provinciale staten), Ed Nijpels (politicus en burgemeester), Herman Suykerbuik (burgemeester te Essen) en Bruininx (Havendienst Antwerpen).

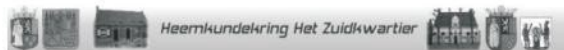

Advies

Als oud-voorzitter en actieve geëngageerde vrijwilliger pleit Ton voor goede contacten. Voor goed nabuurschap. Voor constructief overleg met de industrie, de kerncentrale Doel en het havenbedrijf. Maar ook met de bedrijven in Bergen op Zoom en de transporteurs op de weg en het spoor. “De relatief rustige A58 langs Woensdrecht wordt een superdrukke A4 highway,” zo vertelt hij. “Duurzaam ondernemen betekent ook zorg dragen voor de omringende leefomgeving. Ook dus voor de inwoners op de Brabantse Wal”. Volgens Ton is het van belang te laten zien dat je specifieke niveauekennis hebt over het leefmilieu en over de hoge natuurwaarden van het gebied.

Veel Natura 2000-gebieden en grote terreinen op de Brabantse Wal vallen onder de Vogelrichtlijn, de Habitat richtlijn, de Ecologische Hoofdstructuur en de Agrarische Hoofdstructuur. “We leven hier in een nationaal park dat ontzien moet worden! Betrek alle partijen bij je belangen, ondermeer via internet en de media. Laat zien wat de gevolgen zijn van voortgaande industrialisatie, grootschalige boomkap en de komst van de lawaaierige en milieuonvriendelijke JSF. Met overtuigende rapportages, foto’s, video en animaties.”

Heemkundekring

Veel leden van het Zuidkwartier kennen Ton als lid van onze heemkundekring vanwege zijn inspanningen om de Stompe Toren te herbouwen. Niet als voor de oorlog, maar als staalconstructietoren, begroeid met klimop. Een van zijn zonen maakte daartoe een constructietekening. Mede door gebrek aan fondsen is het niet gelukt. Maar ook vanwege gebrek aan politieke steun.

Ik vertel dat die politieke steun er feitelijk nooit was. Slechts twee keer deed de gemeente Hoogerheide in het verleden een min of meer serieuze poging de Stompe Toren te redden. In 1902 en in 1946.

Ze probeerden dat toen door de

rijksoverheid tot financiering te bewegen. In 1902 met als inspanning een brief van maar liefst 14 regels, in 1946 via een brief van wel 45 regels lang.

Wat is heemkunde?

Heemkunde is liefde voor je heem, stelt Ton. “Hoe doe je dat?” vraag ik.

“Met inzet en bevlogen mensen,” is het antwoord. “Het is jezelf voorstellen dat je leefgebied - je heem - je eigen tuin is. Daar zorg je met liefde voor, dat koester je. Je stelt jezelf de vraag: hoe ga ik daar mee om? Nu en voor de toekomst. Daarnaast bewaar je de cultuurhistorie. Het bewaren en documenteren daarvan is belangrijk. Evenals het overdragen van die kennis en je liefde voor je ‘heemtuin’ aan het nageslacht.”

Volgens Ton staan te vaak economische belangen op de voorgrond. Zowel privé, als vanuit de gemeenschap. Daarom houden veel mensen hun mond als het om aantasting van onze regio gaat en om de zorg voor een gezond leefmilieu. “Ze weten het wel, maar houden hun mond omwille van

economische belangen.”

Ik opper dat de huidige recessie daar geen goed aan doet.

“Dat ben ik niet met je eens,” zegt Ton.

“Juist nu moet je inzetten op innovatie. Op voorsprong in kennis. Met name op technologie in groene, duurzame energie. Op duurzaam ondernemen. Daar ligt trouwens ook weer een kans voor de herbouw van de Stompe Toren, zoals de Stichting Brabantse Wal nu beijvert.

Duurzame ondernemers zijn zich bewust van hun verplichtingen tot goed nabuurschap. Grote bedrijven als de BASF, de kerncentrale Doel en de vliegbasis willen graag iets terug doen voor de overlast, die ze hun omgeving aandoen.

Sponsoring van de Stompe Toren is daarbij een optie die zeker overwogen moet worden. Daar is overigens ook een kanteling in het denken voor nodig. En aansturing door bevlogen politici, bestuurders uit het bedrijfsleven en verenigingen als de heemkundekring, Benegora en de Stichting Brabantse Wal”.

Even zwijgt Ton. Maar in zijn door een herseninfarct getroffen hoofd borrelen energiek de ideeën. Hij adviseert ook eens na te denken over de in het verleden, door de werkgroep archeologie opgegraven boerderij aan de Oude Dijk. “Ook die kun je herbouwen als monument van het verleden en als toeristische trekpleister. Met steun van duurzaam ondernemende bedrijven.”

Tentoonstelling

Het Zuidkwartier roept haar leden op om ideeën te spuien voor de jaarlijkse thematentoonstelling. Ton behoort tot de mensen die direct een idee hebben.

“Je moet de jeugd zo’n tentoonstelling laten verzorgen. Heb je bijvoorbeeld in de krant

die artikelen gelezen over de jongeren die geheel op eigen kracht bunkers uitgraven?

Zelf kennis verwerven over hun opgegraven objecten? Laat die jongeren exposeren en hun expositie toelichten! Behalve bunkers uitgraven zijn er vast veel meer initiatieven te vinden. Zo betrek je de jeugd bij je heemkundige activiteiten en wie de jeugd heeft, heeft de toekomst!”

De Bunkergravers leggen geschiedenis bloot

door Berry van der Heijden, vrijdag 06 februari 2009 | 09:45 | Laatste bijgewerkt op: vrijdag 06 februari 2009 | 20:28

Tekstgrootte

HOGERHEIDE - Enthousiast en trots geven Mark Bogers (16) en Jimmy Raaymakers (bijna 15) een rondleiding door 'hun' bunker.

Een verhaal volgt over lange dagen vol graafwerk om de bunker en de kamers weer boven de grond te krijgen. Daarbij geven ze ervaren uitleg over de geschiedenis van de bunkers in Hoogerheide en over de oorlog. “We leggen de geschiedenis bloot”, zeggen ze gedreven.

Mark kent de bunker al vanaf zijn vroegste jeugd, want hij woont met zijn ouders op

Flandrenses in Roemenië

(Zo worden de nazaten van destijds, die nog een beetje Nederlands/Vlaams spreken of zulke achternamen hebben, genoemd aldaar.)

Via zijn vrouw Gabi en zijn vele reizen en contacten in Roemenië ontdekte Ton daar zowel Brabant als Vlaanderen.

Daar ligt het dorpje Barabant en in het plaatsje Viscri heet een varken een *vèrken*.

Levende sporen van een Zuid-Nederlandse historie.

“Onze voorouders komen uit de Lage Landen,” beweren Roemeense Saksen terecht. Ooit kwamen ze daar als kolonisten op uitnodiging van koning Geza II van Hongarije. Zo’n 800 jaar geleden riep deze ondermeer Vlamingen op naar zijn rijk te komen. Hij beloofde ze welvaart: ‘Kom naar het land vol melk, honing en vlees.’ In ruil daarvoor moesten ze helpen in de strijd tegen Aziatische volkeren die Transsylvanië bedreigden. Vlamingen en West-Brabanders kwamen in grote getale. “Omdat ze in een overbevolkt gebied woonden, waar

economisch weinig meer te halen viel," aldus professor Eduard van Itterbeek. Een Vlaming die sinds 1994 in Roemenië woont en daar Frans, vroegmiddeleeuwse historie en Nederlands doceert.

Ton heeft die historie ook doorgespit. Hij raakte tijdens zijn Roemeense bezoeken onder de indruk van de middeleeuwse kerkburchten in de talloze Saksische dorpjes. "Zo mooi, je wordt er stil van," zegt hij. De geschiedenis onderzocht Ton in het Siebenburgen Instituut te Gundelsheim. Tijdens zijn onderzoek vond ook hij veel Vlaamse en Brabantse bronvermeldingen.

Ontwikkelingshulp

"Na de omwenteling in 1989 in Roemenië konden mijn vrouw en ik ons intens bezig houden met het op kleine schaal inzetten voor verbetering van de verarmde Roemeense bevolking. Vanuit de gehele Zuidwesthoek vertrokken transporten voor kindertehuizen, scholen, ziekenhuizen. We zorgden o.a. toen Antwerpen culturele hoofdstad was, dat een befaamd Roemeens toneelgezelschap er kon optreden. Uitwisselingen kwamen tot stand van Roemenen met kunstenaars, dokters, economen en onderwijskundigen op de Brabantse Wal. Meerdere televisie-

programma's verzorgden in Roemenië informatie over lokale democratie, met als voorbeeld de Zuidwesthoek. De Avro TV zorgde voor de renovatie van een klein kindertehuis voor zwak begaafde kinderen in de buurt van de Zwarte Zee. Dankzij veel donaties konden we daar een klein kook- en naaiatelier opzetten, waar les gegeven werd aan zowel gehandicapte kinderen, als aan de dorpsjeugd."

Nadien is Roemenië in rustiger vaarwater terecht gekomen. Sinds twintig jaar is Roemenië van een onderdrukt dictatoriaal regime omgevormd tot een democratisch land in de schoot van de EU. Humanitaire hulp verschoof tot structurele samenwerking. "Daarbij heb ik nog een laatste mijlpaal in petto om te verwezenlijken. Om een oude wekerk in Transsylvanië, het vroegere Zevenbergen, te restaureren. Deze werd mede gebouwd door Vlamingen en Brabanders rond 1150. We hebben het initiatief genomen om de middeleeuwse geschiedenis van die wekerken in een op te zetten museum te laten zien. Een museum van 150 vierkante meter. 2 mei 2009 wordt ons Muzeul Cetate geopend.

Lezing voor de heemkundekring

Eind 2007 hebben we trouwens nog een lezing gehouden over al deze zaken voor de heemkundekring. Plus een maquette laten zien en een videofilm.

Het opzetten van een museum en het bij elkaar brengen van nog levende cultuurelementen van de "Lage Landers" in Roemenië vergt veel tijd en geld, maar de voldoening is groot. Er komen daarom vier gastenverblijven waarmee duurzame inkomsten worden voorzien. Er zullen streekproducten verkocht worden zoals wijn, jam, fruit, thee enz. Net als wij op de Brabantse Wal onze typische streekproducten verkopen. Voor toeristen relevante plaatsen moeten bewegwijzerd worden. Net als bij ons. Zo komen er ook lespakketten voor de schooljeugd, waarbij tevens de cohesie tussen etnische groepen wordt nagestreefd dankzij de inzet van vrijwilligers. Ja, ja, net als bij ons op de Brabantse Wal."

De geestkracht van de mens

Ons gesprek heeft bekende en onbekende gemeenschappelijke wortels bij elkaar gebracht. Bruggen werden geslagen over ons recente verleden en het 850 jaar oude verre verleden op 2000 km afstand. Tussen ons cultuurgebied en dat in Transsylvanië, waar de Duits sprekende Saksen nog altijd woorden gebruiken als blomme, meidje, sponde, durpel, miere, piere en pisse. Roemeens dialect dat, net als bij ons in de Zuidwesthoek, behouden moet blijven.

"Wat wil je nog meer weten?" vraagt Ton.

Tja, het ging deze avond toch over oude wortels, peeën en bieten? Over cultuurhistorie en behoud? Over natuur, gezondheid en welvaart?

Drie uurtjes praten zijn omgevlogen.

Ik kan het niet nalaten aan Ton te vragen wat hem - dit alles uit ons gesprek overziende - het meest frappeert.

"Dat alles zo snel wijzigt," zegt hij. "Dat is de grote verandering in de maatschappij. Procestechnologie en de stortvloed aan informatie via de computertechnologie hebben voor stormachtige veranderingen

gezorgd. Dat wij daarmee om kunnen gaan, weerspiegelt de geestkracht van de mens." Is het logisch dat ik hem om die redenen vraag, wat er beslist niet mag veranderen?

Kennelijk wel, want Ton heeft zijn antwoord onmiddellijk klaar.

"De Brabantse Wal! Met zijn specifieke deelgebieden, de open polders, de steilrand, de stuifzanden, heide en bossen. De stille en de vergezichten. Die moeten blijven en op toeristische wijze uitgebaat worden. Geen massale manifestaties die ons heem continue belasten of overlast bezorgen. Hou alles extensief."

En de goeie ouwe tijd?

"De goeie ouwe tijd moeten we niet idealiseren. We moeten onszelf blijven ontwikkelen en alle kansen benutten. Ongeacht of je dit doet via internet, e-mail, vrienden, verenigingen of het bedrijfsleven. Het gaat er uiteindelijk om, om via persoonlijke ontwikkeling elkaar te leren kennen, respecteren en waarderen." ♣

Februari 2009 - door Adrie Dobbelaar

De commissaris op bezoek

Tussen 1894 en 1928 was Mr. A.E.J. baron Van Voorst tot Voorst Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant. Een van zijn taken was het regelmatig bezoeken van alle gemeenten in de provincie. Van die werkbezoeken hield hij nauwkeurig verslag bij. Lees hierna wat hij in al die jaren over Woensdrecht/Hoogerheide te melden had.

Den tweeden Mei 1896 bezocht de gemeente Woensdrecht. Om drie uur uit Halsteren gereden, kwam ik juist een uur later op het gemeentehuis van Woensdrecht (dat te Hoogerheide staat) aan. Ik vond daar den burgemeester, diens beide wethouders, den secretaris en ontvanger.

Op de audiëntie verscheen niemand.

De burgemeester deelde mij veel mede omtrent eene nieuwe indijking, welke daar geschiedt onder den "Damespolder" door de Heeren Völcker c.s.; de dijk is aangenomen voor *f* 170.000,-; de nieuwe polder, welke de naam zal dragen van Anna Mariapolder, wordt 208 H.A. groot; alles eerste klasse grond. In de Van der Duijnpolder, in 1862 ingedijkt, zijn gronden, waarop nog nooit mest is geweest; en toch is die grond nog prachtig; om de drie jaar worden er suikerbieten gezaaid. De Heeren Völcker c.s. hebben nog ongeveer 600 H.A. water, die later ingedijkt moeten worden. Die schorren onder Woensdrecht groeien zoo verbazend aan, doordat de spoordam gelegd is van Woensdrecht naar Zuid Beveland; al het vuil van Antwerpen, dat door de Schelde afgevoerd wordt, bezinkt voor Woensdrecht. Boven den spoordam (aan de zijde van Bergen op Zoom) nemen de schorren eerder af, dan dat zij aangroeien; daar is, sinds het leggen van den spoordam, zeer helder water, doordat het niet meer verontreinigd wordt door het vuil van Antwerpen, vandaar, dat het zo geschikt is voor oesterteelt. Het grootste deel der bevolking van Woensdrecht bestaat uit polderwerkers; het schijnt, dat de burgemeester nogal aardig met die menschen kan omspringen. De burgemeester schijnt opzichter of rentmeester te zijn voor de Heeren Völcker c.s.

In Woensdrecht is een liefdeshuis van de zus-

A.E.J. van Voorst tot Voorst, commissaris van Noord-Brabant van 1894 tot 1928. coll. Provinciehuis, Den Bosch

ters uit de Postelstraat te 's Bosch. De oude zusters uit de orde worden naar Woensdrecht gezonden om er haar leven te eindigen. Vier zusters van den burgemeester van Woensdrecht waren in die orde; eene was mère assistante in het liefdeshuis te Woensdrecht. De burgemeester deed natuurlijk zeer zijn best, om mij een bezoek aan het liefdeshuis te doen brengen. Iets waarvoor ik vriendelijk bedankte.

Omstreeks 6 uur verliet ik Woensdrecht, en reed naar Bergen op Zoom, om aldaar den trein te nemen naar 's Bosch.

Blijkens het door Klasens uitgebracht verslag was het geldelijk beheer in goede orde; alleen hadden acht vergunninghouders op 2 Mei hun vergunningsrecht nog niet betaald; terwijl hunne vergunning ook niet was ingetrokken. Op het werk ter secretarie viel nog al wat af te dingen.

Den 29 Augustus 1900 kwam ik weer in Woensdrecht. Op mijne audiëntie verscheen niemand. Ongeveer 200 menschen gaan in Duitschland werken; dat heeft volgens B. en W. geen slechten invloed op hun karakter. Wel bederven zij, en voornamelijk de vrouwen, door het werken op de suikerfabrieken; daar wordt aan de vrouwen jenever geschonken, daar leeren zij drank gebruiken; daardoor gaan de vrouwen met kermis enz. in de herbergen, en drinken daar ook jenever. De menschen in Woensdrecht schijnen sterk, en goed bestand tegen zwaren arbeid; zij zijn niet te lui om te werken. Tot hun 40ste jaar werken ze in Duitschland, of elders als polderwerker. Dan komen ze, half versleten, in Woensdrecht terug en worden dan boerenarbeider; als zoodanig zullen ze gemiddeld f 275 's jaars verdienen. Ook de vrouwen werken veel, en verrichten mannenarbeid, met name korenmaaïen enz.; de burgemeester, die eene eigen hofstede heeft, eene hofstede van 120 H.A. gepacht heeft van Völker en met een bedrijfsboer bewerkt, eene hofstede van 54 H.A. gepacht heeft en met een bedrijfsboer exploiteert, - en bovendien de Anna Mariapolder beboert (212 H.A.) voor de eigenaren, - de burgemeester vertelde mij dat hij meermalen 60 vrouwen en vooral meisjes tegelijk in het werk had aan het maaïen van de oogst.

Van de raadsleden woont een wethouder (Kuilen) en een raadslid te Woensdrecht; een wethouder (Melsen) en een raadslid te Zuidgeest; twee raadsleden en de burgemeester te Hoogerheide.

In het geheel slechts één brandspuit, nl. te Woensdrecht; elders in de gemeente is geen water te krijgen; ik raadde het slaan van nortonputten aan.

Nortonput: inrichting tot onttrekking van water aan diepgelegen grondlagen d.m.v. nortonbuisen. Nortonbuis: lange ijzeren buis aan de onderkant spits en opzij van gaten voorzien, in de grond geslagen tot men een waterlaag ontmoet.

Men was zeer gesteld op een harden weg langs den spoordam naar Zeeland; daar is met Zeeland veel verkeer; men gaat in Zeeland graan, vee en paarden koopen; de Zeeuwen weiden veel vee onder Woensdrecht vet; een harde weg zou het verkeer zeer vergemakkelijken. Dan kwam er tevens meer verkeer tussen de twee markten van Bergen op Zoom en Goes.

Te Hoogerheide was vroeger eene parochiekerk; die werd te klein en zou vergroot worden; Woensdrecht wilde eene eigen parochie; de bisschop weigerde die; desniettegenstaande bouwde Woensdrecht toch een eigen kerk; de bisschop bleef een pastoor weigeren; geheel Woensdrecht weigerde toen, om te Hoogerheide ter kerk te gaan; niemand hield meer Paschen. De zieken stierven onbediend; dat duurde zo een jaar of drie. Toen gaf de bisschop toe; hij benoemde tot Pastoor te Woensdrecht den Heer van Mens, een rustend missionaris uit de West; eertijds redemptorisch, wegens ziekte gepatriëerd en toen uit de orde getreden.

←De Heer van Mens, die reeds ruim 15 jaar pastoor te Woensdrecht is, heeft een groot fortuin, dat hij in het belang van zijne gemeente besteedt; hij liet de kerk vergrootten; stichtte een liefdehuis met zes zusters, en geeft veel aan armen, weduwen en weezen; sinds hij te Woensdrecht is kwamen er geen armen van daar meer hun nood klagen bij de burgemeester te Hoogerheide. De burgemeester meende, dat van Mens reeds minstens *f* 70.000 in het belang van zijne parochie had besteed; van Mens gaf zich bijzonder veel moeite, dat de menschen, vrouwen en kinderen, goed werden onderwezen, goed werden opgevoed, zich goed gedroegen.

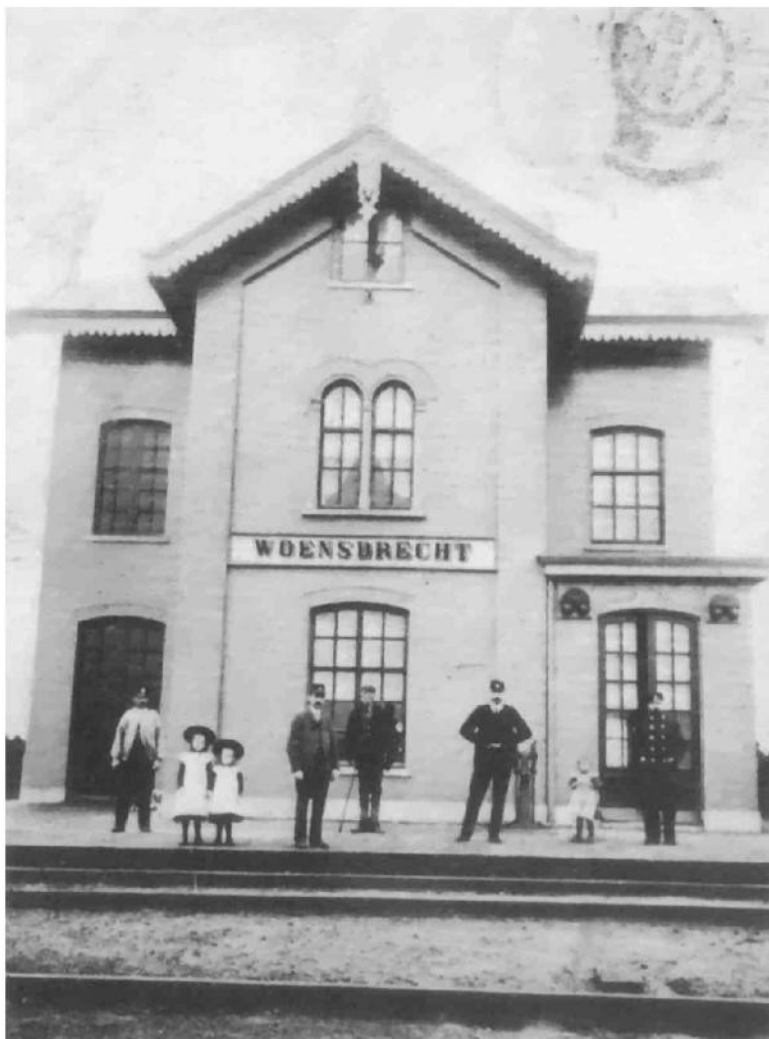
Er zijn in de gemeente 65 kroegen, het dansen zit de bewoners in het bloed; er is veel muziek in de herbergen, ook al geeft de politie zich veel moeite om die te weren; de menschen zetten overal posten uit, wanneer er gedanst wordt; daardoor zijn de herbergiers vaak moeilijk te snappen. De menschen komen soms dansende van hun werk uit den polder.

Mond- en klauwzeer kwam in 1899 te Woensdrecht door Hollandsch vee, dat daar per spoor uit het Noorden werd aangevoerd, van daar naar België werd gedreven, te Santvliet 10 dagen in de quarantainestallen werd geplaatst en dan weer besmet langs den grooten weg werd terug gedreven naar Woensdrecht.

Den 20 April 1904 was ik weer in Woensdrecht. Ik was per tram van Bergen op Zoom naar Ossendrecht gegaan; van daar naar Putte gereden; om vervolgens over Hoogerheide naar Bergen op Zoom terug te keeren. B. en W. deelen mij mede, dat de loonen in Duitschland zoo veel minder zijn, dat er bijna geen menschen meer daar gaan werken; als ze te

Woensdrecht *f* 1,25 kunnen verdienen komen ze gaarne uit Duitschland terug. Daarentegen gaat er tegenwoordig veel volk in België werken aan de uitbreiding van de dokken te Antwerpen, een kolossaal werk, dat jaren zal duren; daardoor zal in de eerste jaren de arbeidskracht in Woensdrecht duur betaald blijven. Dat buiten de gemeente gaan werken schijnt geen al te slechten invloed te hebben op de moraliteit der bevolking: onechte geboorten komen haast niet voor; gedwongen huwelijken 7 in 1903. De arbeidende klasse woont bepaald goed; meestal op hun eigen, met een hypotheekje van *f* 300 à *f* 400, waarvoor Adan, de secretaris van Ossendrecht, het geld verschaft.

Bij periodieke verkiezingen is er meestal geen strijd, maar als er een nieuw raadslid moet gekozen worden, dan staat de gemeente op stelten.

Het treinstation in Woensdrecht

Gemeentepolitie heeft uitstekende hulp aan den te Woensdrecht gestationeerden rijksveldwachter.

Leerplichtwet werkt uitstekend; schoolverzuim komt zoo goed als niet voor; er behoefde in 1903 deswege slechts één proces verbaal te worden opgemaakt.

In 1903 zijn er weer 200 H.A. schorren achter den Damespolder ingedijkt; de nieuwe polder draagt den naam van den Völkertpolder; het maken van den dijk kostte *f*250.000. Het is wel jammer, dat die schorren nu reeds moesten worden ingedijkt; ze waren er eigenlijk nog niet bekwaam voor. Het moest echter gebeuren, omdat de achterliggende polders beduidend waterbezwaar ondervonden, en men anders gedwongen was geweest om kostbare bemalingswerktuigen op te richten. Burgemeester Moors meent, dat de Völkertpolder in 12 jaren vrij zal zijn; de beste gronden zijn dan volgens hem *f*2000 waard de H.A.; de middelsoort *f*1700; de slechtste *f*1300.

Het moet met de suikerindustrie wel beroerd slecht staan; in 1904 teelt Moors heelemaal geen suikerwortels.

Den 23 Juni 1908 kwam ik weer in Woensdrecht; ik had 's ochtends Bergen op Zoom bezocht; ik reed van daar naar Hoogerheide, en van daar later terug naar Bergen op Zoom. Ik verleende audiëntie aan pastoor en kapelaan, en aan het hoofd der school Mercx, sinds ongeveer 5 jaar hoofd der school, die meende dat de Raad van Woensdrecht hem niet het salaris uitkeerde, dat hem rechtens toekwam. Ik heb hem aan zijn verstand gebracht, dat hij slechts recht had op het minimum volgens de wet, en dat het wel zijn eigen schuld zou zijn, wanneer de Raad niet boven het minimum wilde gaan. (Ik had tevoren van B. en W. gehoord, dat Mercx dronk, en dat men over zijn optreden in de school tegenover de kinderen zeer ontevreden was; zoo had hij o.a. aan een van de kinderen van den gemeentesecretaris in drift een heele vlok haar uit het hoofd getrokken.)

Van B. en W. vernam ik, dat er nog veel menschen in Duitschland gaan werken; ongeveer 300; een gedeelte werkt daar in de

mijnen. B. en W. looven zeer de geest van de menschen; men heeft overal gaarne polderwerkers enz. uit Woensdrecht, omdat de menschen zoo geschikt zijn, en zich niet laten opstoken.

B. en W. klagen er over, dat het volk, met name het vrouwvolk, bedorven wordt aan de suikerfabrieken. Het ergste is het aan de suikerfabriek te Halfweg; daar gaan jaarlijks 70 à 80 menschen uit Woensdrecht werken, jongens en meisjes; daar schijnt volstrekt geen toezicht te bestaan; de jongens gaan 's Zondags uit in Amsterdam, de meisjes leeren er drank gebruiken; het is dikwijls schande, wanneer de menschen terugkomen, zoo'n dronken troep als het dan is; het kwam voor dat de heele bende, dronken en wel, te Utrecht, Rotterdam of Roosendaal uit den trein moesten verwijderd worden. Ook thans nog verrichten veele vrouwen mannenarbeid, met name koren maaien, bieten optrekken en dergelijke; zij doen dat zelfs beter dan de mannen.

Over den harden weg langs den spoordijk naar Zeeland hoort men thans niets meer; die weg is tweemaal te duur geprojecteerd, door dat men den weg te veel wil ophoogen; dat is zelfs niet eens gewenscht; de paarden hebben dikwijls groote angst voor den spoortrein; het is daarom ongewenscht den harden weg vlak langs den spoorweg te maken. Bovendien wordt de weg te hoog, de kant te steil, met het oog op de Schelde, die onder langs den voet van den weg loopt. B. en W. dachten, dat er van dezen harden weg weinig zou komen; binnen enkele jaren verwachten zij indijking van de schorren tusschen den Völkertpolder en Bath; als men den afsluitdijk dan verhardde, dan had men den aangewezen kortsten harden weg naar Zeeland; dan had men bovendien op Zeeuws gebied niets te maken met vergunning van de Engelsche Maatschappij, om van den spoordijk tot Bath te komen.

Mijn gesprek met B. en W. liep verder voornamelijk over het in cultuur brengen van pas ingedijkte polders. Volgens hen is de loop van zaken als volgt: als een polder pas is ingedijkt, dan moet het schorgras gehooïd, of wel beweïd met schapen. Het komt zeer dikwijls voor, dat schapen, die steeds zeer gezond zijn, wanneer ze weïden op nog niet

EEN PRAATJE!

Toen ik den 17 December 1906 den burgemeester van Woensdrecht na diens herbenoeming, als zoodanig beëdigde, informeerde ik naar de praatjes, die omtrent zijn mede-administrateur, den Heer Hombach ↑ liepen. Omtrent het verhaal, dat door Belgische douane beampten de automobiel van Hombach was in beslag genomen, wegens het smokkelen van 400 KG sacharine (een met toluen als grondstof bereide zoetstof, ook wel leugensuiker genoemd), waarvoor 14000 frcs boete zou betaald zijn om de automobiel te lossen, vertelde Moors dat Hombach zulks ontkende, en dat hij (Hombach) met Völker per automobiel langs de diverse Belgische kantoren was gereden, om dezen te bewijzen, dat het praatje niet waar

was, aan geen enkel kantoor had men er iets van geweten, desniettegenstaande meende Moors, dat het toch waar was.

Omtrent het verhaal, dat Hombach aan diverse suikerfabrieken veertig miljoen KG bieten had aangeboden, mits men hem f0,50 per 1000 KG betaalde, zeide Moors, dat zulks waar was; Hombach wilde de boeren dwingen om aan eene bepaalde door hem aan te wijzen fabriek hunne bieten te leveren. Moors was toen tusschen beide gekomen bij Völker, en deze had beslist dat de boeren vrij zouden blijven.

In de Völkerpolder werden ééne hofstede en 18 kleine woningen gebouwd; in eene van die woningen plaatste hij omstreeks 1903 Suzanna Sandée uit Rilland Bath met haar broeder. Als Hombach (ongeveer om de 14 dagen) in Völkerdorp komt is hij daar tehuis; de broer doet koetsiersdienst; met Suzanna Sandee leeft hij. Zij woonde eertijds in de Koningin Emmapolder, en stond toen reeds tot Hombach in gelijke betrekking. Hombach heeft zijn huis in Hulst gesloten, zijn vrouw woont in Antwerpen; zijn dochter is bij de dames Anglaises te Bruggen, zijn zoon op de burgerschool in Bergen op Zoom; de gouvernante die kinderen caseerde hij op kamers in Hulst; om de 4 à 5 dagen is hij in Hulst, en is dan bij haar tehuis. In 1907 komt er eene school te Völkerdorp; daar moet die gouvernante aan verbonden worden als hoofd; dan heeft Hombach twee meiden daar in plaats van ééne!!!

ingedijkte gronden, het gras van de ingedijkte gronden niet kunnen verdragen, en dat er dan allerlei ziekten onder die schapen uitbreken. Het eerste jaar dus hooien, of beweiden met schapen; dan wordt het schor heel licht omgeploegd en wordt het tweede jaar koolzaad geteeld; het derde jaar gerst; het vierde jaar vlas; en dan komt de gewone wisselbouw: Zeeuwsche erwten, karwei, Groningsche paardenboonen, tarwe, en daar tusschen in om het andere jaar bieten. Een nieuw ingedijkte polder moet, als er geen bijzondere omstandigheden zich voordoen, na tien jaren vrij zijn.

Den 16 April 1912 kwam ik weer in Woensdrecht. Vanuit Roosendaal ging ik er per trein heen; ik bezocht later nog Bergen op Zoom, en keerde van daar per trein terug naar Roosendaal. Ik verleende audiëntie aan pastoor v.d. Voort met

zijn kapelaan Asselbergs; de Heeren hadden niets bijzonders te vertellen. Sinds mijn laatste bezoek was er eene groote Roomsche Kerk gebouwd; ik ging die met de Heeren zien; de pastoor was zeer dankbaar, dat de geheele bouw voltrokken werd, zonder dat er één ongeluk gebeurde.

Ik kreeg bij mijn bezoek den indruk, dat Moors in naam burgemeester van Woensdrecht is; dat hij het echter met zijne groote exploitatie van poldergronden voor zich zelf, en voor de Heeren Völker en Van der Duijn erg druk heeft, zóó druk, dat hij heel veel moet overlaten, en dat daardoor de wethouder Dietvors feitelijk de burgemeester is. De bedijking van de Völkerpolder was zeer duur, de H.A. ingedijkte grond kostte f1400; die van de Anna Mariapolder slechts f1100. Binnen een jaar of twaalf kan er een dijk gelegd worden van den hoek van den Völkerpolder naar Bath; de dan in te polderen grond is domein grond; dat zal dan een

*Foto van rond 1923. Staand v.l.n.r. de gemeenteraadsleden in Hoogerheide: Alfons Jacobs-Migielsen, de Crom?, J.B. Hussaats, Jan Goris, Johan v.d. Ouderaa, Piet Michielsens
Zittend v.l.n.r.: oud-burgemeester Eugène Moors, wethouder Frits Dietvorst, burgemeester J. Rubert, wethouder Fons Melsen en gemente-secretaris Louis Soffers.*

prachtige polder worden; prachtige gronden en weinig lasten, want de dijk behoeft maar heel klein te zijn.

Moors zag veel gevaar in den polder boven den spoordam, die thans door het domein weer wordt ingepolderd, nadat de dijk, die in 1911 bijna klaar was, op 30 September 1911 wegsloeg. Volgens Moors zit daar boven den spoordam geen goede klei, en kan er daarom geen behoorlijke dijk gemaakt worden, tenzij men de klei beneden den spoordijk uit de

leggen geld over. Na een paar jaar hebben ze dan een aardig sommetje; Adan in Ossendrecht suppleert het ontbrekende; en dan gaan ze een eigen woning bouwen, grond + woning zal *f* 1100 à *f* 1200 kosten. Zonder groote ongelukken is na een paar jaar de woning vrij.

In gemeente zijn twee steenfabrieken; bovendien eene steenfabriek tevens draai- en buizenfabriek van Daverveldt; vooral deze laatste marcheert erg goed.

gorzen haalt. Dan wordt de dijk echter minstens *f* 100.000 duurder. Hij oordeelde, dat als men den polder cadeau kon krijgen, met de verplichting om den dijk voortdurend in stand te houden, dat men dan den polder niet zou kunnen aanvaarden.

Het Woensdrechtse volk is voortdurend zeer geschikt; de menschen werken veel buiten de gemeente, meestal in Duitschland, maar ook in België, en op groote werken in Holland; de menschen werken gaarne, werken hard, en laten zich niet opruien.

Terwijl de mannen buiten de gemeente werken, doen de vrouwen mannenwerk, koren maaien, suikerwortels rooien enz.

Als de menschen trouwen, hebben ze gewoonlijk niets; ze trekken dan bij vader of moeder in. Maar dan gaat het jonge paar, zoodra de tijd daarvoor is, naar Duitschland of elders; ze werken hard; leven hoogst zuinig;

Hildernisse was vroeger eene groote plaats; er zijn nog de resten van een groot klooster; het zeestrand moet er prachtig zijn; het polderland wordt daar beschermd door een klein dijkje. Wethouder Melsen bewoont daar eene boerderij; hij moet dat dijkje in orde houden; reeds tweemaal, laatstelijk op 30 September 1911 liep het water over den dijk, en vloeide zijne woning onder water.

Den 16den Augustus 1917 kwam ik weer in Woensdrecht; daarna ging ik nog naar Ossendrecht en Putte.

Burgemeester Rubert is sinds twee maanden in functie. Naar het schijnt gaat het goed. Voor hem bestaat de groote moeilijkheid hierin, dat wethouder Dietvors, die tijdens Moors gedurende vele jaren feitelijk burgemeester was, door hem onttroond moet worden. Naar het schijnt, voltrekt dat proces

zich geleidelijk en zonder groote schokken. Oud-Burgemeester Moors, die op audiëntie kwam, toonde zich met Rubert zeer ingenomen. Hij meende, dat het best zou gaan.

Tengevolge van de brandstoffennoed is men in Woensdrecht begonnen turf te steken; in den polder staan er thans 750.000 K.G. Onbekend, maakt onbemind; den Minister bepaalde den prijs $f3 = 1/3$ van den prijs van Friesche turf. Daartegen gereclameerd; de Minister nam nog geene eindbeslissing.

De door het domein boven den spoordam ingedijkten polder bevat veel goede gronden; de eerste verpachting na de indijking bracht $f15000$ op; de laatste verpachting (die voor 1917) $f35.000$. De afsluitdijk blijft een bezwaar vormen; voor twee jaar sterk ingeklonken; toen moesten aanzienlijke kosten gemaakt worden, om den dijk weer op de hoogte te brengen.

Zoodra de oorlog gedaan is, zal er bezuiden den spoordam eene groote indijking plaats hebben; naar het schijnt, liggen daar prachtige slikken, die nu voortdurend nog veel beter worden.

Er wordt nog aanzienlijk gesmokkeld; het zijn veelal menschen van buiten de gemeente. Om het smokkelen te beperken, komt de distributie van levensmiddelen niet geheel tot haar recht: de Regeering zendt nl. maar een gedeelte, van wat door B. en W. voor de distributie gevraagd wordt; dit levert voor de ingezetenen wel bezwaren op.

Schoolhoofd Mercx drinkt nog; de burgemeester heeft met hem een ernstigen strijd aangebonden; ik hoop dat hij overwinnaar zal blijven.

Adan, oud-secretaris van Ossendrecht verkocht dezer dagen een groot complex gronden (220 H.A.) meestal slecht dennenbosch,

aan Zeeuwen; deze zullen die gronden gaan exploiteren. Die gronden liggen op de grens van Huybergen ten Zuiden van den weg Hoogerheide-Huybergen.

Den 11 Juni 1921 kwam ik weer in Woensdrecht; denzelfden dag bezocht ik nog Halsteren en Ossendrecht. Ik werd ontvangen in het nieuw gebouwde keurige Raadhuis, waarvan de Raadszaal nog moet worden ingericht.

Burgemeester Rubert heeft met veel tegenwerking te kampen; oud-burgemeester Moors, die hem vroeger steunde, werkt hem nu tegen; Moors verwijt het tegenwoordige bestuur, dat het te groote uitgaven doet, waardoor de belastingen te hoog oploopen. Volgens wethouder Dietvors is dit de stok, die men gezocht heeft om den hond te slaan, maar ligt de oorzaak elders. Onder Moors was de secretaris Soffers baas, omdat Moors zich weinig of niet met de gemeentezaken bemoeide. Toen Rubert kwam, nam deze de leiding in werkelijkheid op zich. In het begin van den distributietijd deed een zoon van Soffers, ambtenaar ter secretarie, de distributie. Die jongen werd echter gemobiliseerd, en door een Belg als leider van de distributie vervangen. Na twee jaar kwam die jongen van dienst terug en wilde toen de oude Soffers, dat de Belg werd weggestuurd, en dat

zijn zoon diens oude plaats weer innam. Rubert wilde dat niet, en handhaafde den Belg.

Middelerwijl was een zoon van Moors geëngageerd geraakt met eene dochter van Soffers. Sindsdien is Moors op de hand van Soffers. Waar Soffers Rubert niet openlijk durft tegenwerken, doet Moors dat nu, geïnspireerd door Soffers.

Moors heeft steeds voor de v.d. Duyns geadministreerd; van Willem v.d. Duyn heeft hij nog al land in huur, ter waarde van f50.000. V.d. Duyn kwam te sterven en vermaakte aan Moors den eigendom van die gronden, onder verplichting, aan diens weduwe haar leven lang pacht te blijven betalen; na haar dood moet hij de helft van de pacht blijven betalen aan een zoon van den Majoor v.d. Duyn; na diens overlijden wordt hij volle eigenaar van de bewuste gronden. Karel v.d. Duyn heeft aan Moors gezegd, dat hij soortgelijke beschikkingen ten bate van Moors gemaakt had als zijn broeder Willem.

Van de electrificatie in Woensdrecht komt niets; gemeente moet f5000 garandeeren; de Raad kan daartoe niet besluiten. Er is niet vol-

doende werk in gemeente; zeker 300 menschen moeten buiten gemeente hun brood gaan verdienen. Men hoopt dat in 1922 de indijking zal geschieden van de schorren beneden den spoordam; dat geeft het vooruitzicht op veel werk.

De Zeeuwse waterleiding loopt door gemeente; daarop zes brandkranen; 12 menschen in Hoogerheide en 8 in Woensdrecht zijn aangesloten.

De normaalschool van de Zusters in de Postelstraat heeft thans goede resultaten; in 1920 slaagden alle (7) candidaten; in 1921 zeven van de acht.

De Roomboterfabriek van Stokmans is opgedoekt; de melk gaat thans naar de Coöperatieve fabriek te Huybergen, of zoet naar Bergen op Zoom.

Den 12den Juni 1925 kwam ik weer in Woensdrecht, na tevoren in Halsteren te zijn geweest. Burgemeester Rubert werd in Januari 1924 gemeente secretaris. Daarover schrijft hij in het gemeente verslag: "Wethouder Jacobs hield

de installatierede waarna door den burgemeester in eene keurig gestyleerde toespraak werd geantwoord." De burgemeester is buitengewoon ingenomen met zich zelve: toen hij nog lid van de Provinciale Staten was, vertelde hij op het bureau van Robbers, dat hij de aangewezen Gedeputeerde was, en hij de eerste vacature als zoodanig zeker zou benoemd worden. Heden liet hij aan Robbers de nog niet afgewerkte Raadszaal in het Gemeentehuis zien, en vertelde daarbij,

Staan rechts: Henri, zoon van de gemeente-secretaris Soffers. De foto is gemaakt achter het café van bakker Hugo Michielsens. Diens dochters en zonen staan achter de drie zittende militairen. V.l.n.r.: J.B. (met brood!), Net, Fons, Jaantje en Sie, dochter van Hugo's eerste vrouw.

dat hij voor een klein stukje had aangegeven, hoe de lambrizeering moest worden; aan zijn opvolger in Woensdrecht de taak om volgens zijne aanwijzing de Raadszaal af te bouwen. Nu hij op de lijst voor de verkiezing van tweede Kamerleden de zesde plaatsvervangersplaats inneemt, verbeeldt hij zich blijkbaar, dat zijne tegenwoordige betrekking van burgemeester-secretaris voor hem binnenkort veel te min zal zijn. Als niet komt tot iet, dan kent iet zich zelven niet.

Het electriciteitsbedrijf geeft over 1924 een nadeelig saldo van f 586. Geraden, dat bedrag ten laste van de straatverlichting te brengen en de stroomprijzen niet te verhoo- gen.

Het bureau Dijkstra te Utrecht nam aan voor f 1150 een nieuwen legger voor wegen en waterleidingen te maken; de stukken liggen thans ter visie; het werk ziet er keurig uit. Bij iederen weg is een betreffend kaartje gemaakt, terwijl als alles klaar is een verzamelaar het geheel zal bekronen. Van de kaarten is slechts één exemplaar voorhanden. Omdat de kaarten niet zijn voorgescreven is er niet gerekend op een exemplaar voor het dubbel van den legger, dat voor G.S. bestemd is.

Het archief is overgebracht naar de daarvoor bestemde kasten op den zolder; aan de ordening is nog niet veel gedaan.

De warenkeuringsdienst is nuttig en noodzakelijk. De vleeschkeuring heeft misschien voor Woensdrecht ook wel eenig nut, maar is vooral van belang voor de groote gemeenten.

Het water van de drinkwaterleiding Mpij. Zuid Beveland is niet duur; het is prachtig water.

Schietoefeningen van den vrijwilligen landstorm geschieden onder leiding van een sergeant uit Bergen op Zoom; veel animo.

De drie steenfabrieken leiden een kwijnend bestaan. De concurrentie van de Belgische steen is moordend. Door de valuta staan de loonen in België veel lager dan hier. Bovendien moeten de Nederl. fabrikanten hun product per tram

vervoeren, welk vervoer uitermate kostbaar is, terwijl de Belgische steen te water naar Zeeland, het groote afzetgebied gaat. Om te kunnen bestaan moeten de fabrikanten trachten voor export te werken; tot nu toe hadden ze slechts enkele kleine leveranties in Engeland.

Geen woningnood; daar staan enkele woningen ledig.

Er is veel te weinig arbeidsgelegenheid; 80% der bevolking moet buiten Woensdrecht haar brood gaan verdienen.

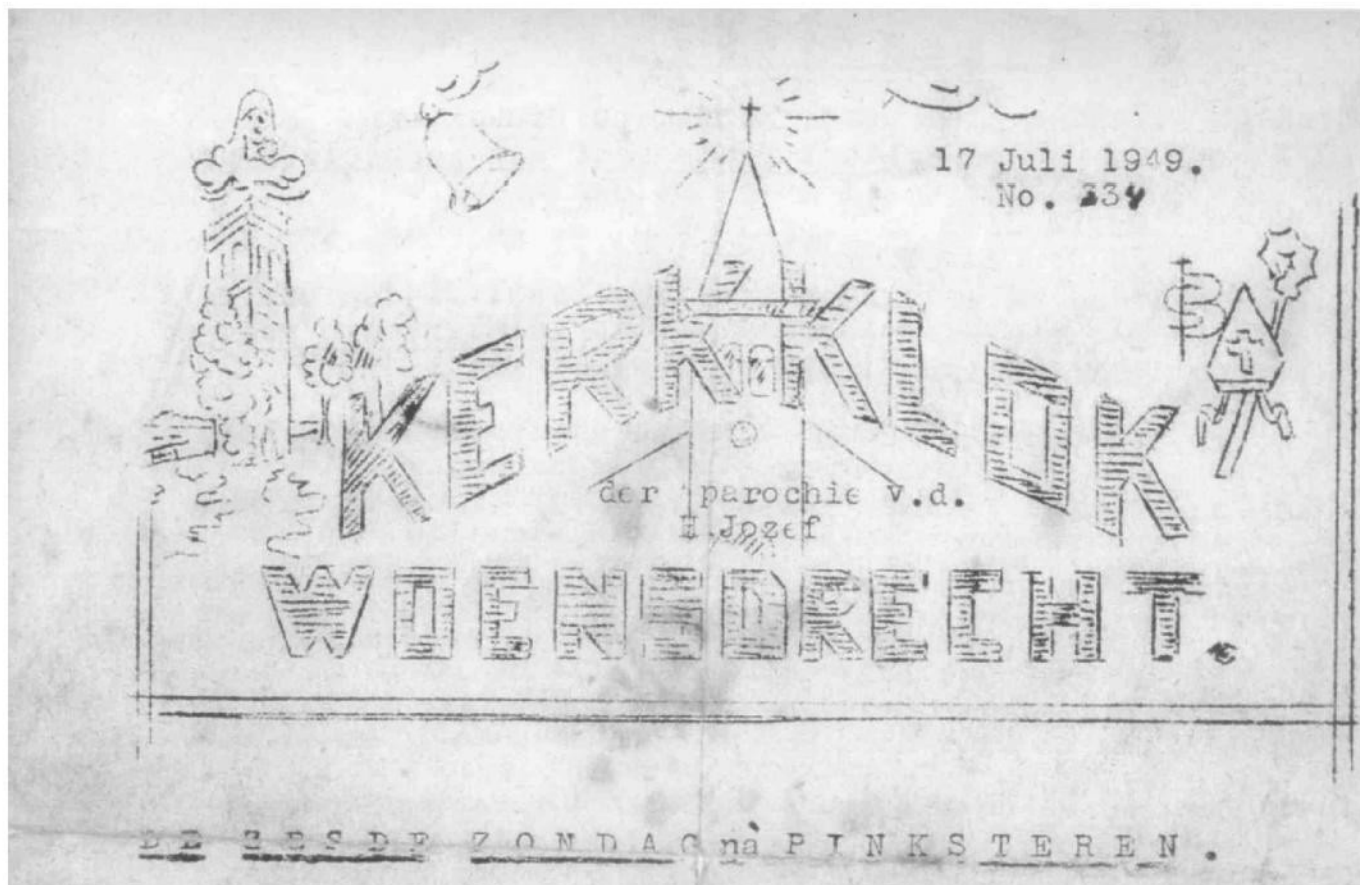
Oud-Burgemeester Moors kwam ter audiëntie; hij vertelde dat twee van de Heeren Völker hun rentmeester Hombach als zoodanig ontslagen hadden. Door een toeval was uitgekomen, dat Hombach hunne landerijen voor f 90 de H.A. gehuurd had, en die weder verhuurde voor f 185 de H.A. Zonder er iets voor te doen, stak hij op die manier f 20.000 in zijn zak. De derde van de drie Heeren Völker kon nog niet van Hombach af, door allerlei contracten zat hij nog drie jaar aan hem vast. De oudste van de drie gebroeders, de Heer Völker van Zoelen, is dezer dagen onverwacht op 61 jarigen leeftijd overleden; hij is ongehuwd. Ook een tweede Graaf v.d. Duyn is gestorven; ook deze vermaakte de gronden, waarde f 50.000 welke Moors altijd van hem gehuurd had, aan Moors, onder voorwaarde, aan zijne weduwe de gewoone jaarlijksche pacht te blijven betalen, zoo lang zij er zal zijn. Die weduwe is 70 jaar oud.♣

De in 1912 nog goedlopende steenfabriek van Daverveldt

Een terugblik op zestig jaar geleden

Zo'n zestig jaar geleden gaf de parochie van de Heilige Josef in Woensdrecht wekelijks een stenciltje uit met allerhande nieuws. De redactie van onze heemkundekring kreeg twee van zulke kerkblaadjes aangereikt door de heer Jac van Wijk, te weten: nr. 34 van 17 juli en nr. 35 van 24 juli 1949. Dat de heer van Wijk deze twee exemplaren had bewaard is niet zo vreemd; in het ene stond namelijk een aankondiging en in het andere een verslag van het vijftigjarige huwelijksfeest van zijn grootouders vermeld. De redactie, in de persoon van Jan van Elzaker, is in dit onderwerp gedoken en heeft heel wat aanvulling gevonden op deze zestig jaar oude documentjes.

Hierna volgt als resultaat van zijn zoektocht dus de gehele oorspronkelijke tekst plus daarbij foto's, stamboom, een extra jachtopzienersverhaal van Jan, enzovoort. Kortom een opgepoetst kerkblaadje uit 1949, met naast het enigszins uitgelopen verhaal over de familie Van Wijk ook nog een prachtige brief van Jan Peeters vanuit Indonesië aan het katholieke thuisfront, verslag van de opbrengst van de Mariakapel en een treurige brief over het droeve lot van hulpaalmoezenier Verbeeten.

Op blad 1 kwam na bovenstaande kop natuurlijk eerst een stukje uit de bijbel, te weten: Evangelie volgens Marcus, 8e hoofdstuk, 1-9, maar dat kunt u zelf in de bijbel nalezen.
Redactie

DORPSNIEUWS.

Op 18 Juli a.s. zal het 50 jaar geleden zijn, dat het echtpaar Jac. van Wijk- Michielsen elkander trouw tot aan de dood beloofden en besloten lief en leed samen te delen en te dragen. Onwillekeurig zullen hun gedachten teruggaan naar de tijd van 1899, toen 's Morgens heel vroeg de meiden de polder introkken: de hakker aan de linten van hun schort achter zich aanslepend en de breikous in de hand, waaraan ijverig gebreid werd onder een even ijverig gevoerd, luidruchtig babbeltje. En dan zullen ze zeker terugdenken aan de vele aardigheidjes, die vooral in de schafttijd met de polderjongens werden uitgehaald en die als resultaat de trouwplechtigheid van 18 Juli 1899 opleverden. Mogen we echter wel van trouwplechtigheid spreken? Het gebeurde immers 50 jaar geleden, toen alles nog heel anders, mooier en misschien...beter was.

De meeste mensen trouwden toen onder de H. Mis van 7 uur, daarna een koffietafel en dan ging men aan het werk. Nou is 7 uur voor onze begrippen nog erg vroeg en zo kon het toch ook 50 jaar geleden gebeuren, dat de bruid allang al uitgedost, stond te wachten en de bruidegom een half uur te laat arriveerde, omdat hij zich verslapen had. ~~Haast~~ Haastig spoedde men zich dan naar de kerk, maar kwam de kerkgangers al tegen, want de H. Mis was uit. Onder de nodige verontschuldiging werd Mijnheer Pastoor dan uit de sacristie gehaald en kon het huwelijk voltrokken worden.

Hun huwelijk werd gezegend met 9 kinderen, waarvan er nog 6 in leven zijn, n.l. 3 jongens en 3 meisjes. In 1904 werd van Wijk aangesteld tot jachtopziener en trad in ~~de~~ dienst van de Heer VOLCKER. Algemeen werd hij als een trouw en onverschrokken dienstman gewaardeerd en hij zelf weet het best hoeveel nachten hij niet op bed doorbracht, omdat de dienst hem in 't veld riep. In 1944 mocht hij dan ook zijn 40-jarig feest voor trouwe dienst vieren, zodat er nu alweer enkele jaartjes bijgekomen zijn.

We feliciteren de feestelingen en ook hun familie van harte met dit gouden feest en wensen de 74-jarige ~~br~~ bruid en de 72-jarige bruidegom nog een gelukkige oude dag toe.

+++++

KERKNIEUWS.

Zondag :Vandaag de zesde Zondag na Pinksteren.
17/7 Om 7½ uur: Gelezen H. Mis voor het geestelijk en tijdelijk welzijn der parochianen.
Om 10 uur: De Hoogmis voor de intentie van de gouden huwelijks-jubilarissen.

ATTENTIE: In de Hoogmis worden aan beide zijden van de middelgang ruim 20 plaatsen gereserveerd voor de familie van de gouden jubilarissen.

GEMEENTE <i>Woensdrecht</i>	PROVINCIE <i>Noord-Brabant</i>
N ^o . der akte <i>19</i>	
Op den <i>18 Juli</i>	<i>18 99</i> is het huwelijk voltrokken tusschen
<i>Jacobus</i>	<i>van Wijk,</i>
geboren te <i>Woensdrecht,</i>	den <i>16 Maart</i> <i>18 77</i>
zoon van <i>Johannes</i>	<i>van Wijk</i>
en van <i>Maria Josepha</i>	<i>Hendriks</i>
weduwnaar van	
<i>Rosalie</i>	EN <i>Machielsen</i>
geboren te <i>Woensdrecht</i>	den <i>20 Mei</i> <i>18 75</i>
dochter van <i>Adrianus</i>	<i>Machielsen</i>
en van <i>Catharina</i>	<i>van Geijzen</i>
weduwe van	

Het trouwboekje van het gouden paar Van Wijk-Machielsen

Foto gemaakt in 1944 ter gelegenheid van Jac's (Sjaak) veertigjarig jubileum als jachttopziener voor de heer Völker

DORPSNIEUWS.

Het gouden huwelijksfeest: Het is een reuze feest geworden in de polder. Drie dagen lang heeft men er de bloemetjes buitengezet. De Hoogmis werd uit dankbaarheid ter hunner intentie opgedragen en velen gaven toen reeds blijk van hun belangstelling, want de kerk was tot de laatste stoel toe bezet. Na de H. Mis trok men in een stoet van auto's de polder in. Middags bracht de fanfare de gebruikelijke serenade en onder de klanken van een gezellig Hoempa-orkestje werd er op het erf menig dansje gedraaid. Na een bezoek aan de Woensdrechtse haven had AURORA Nog de aardi-
attentie een bezoek te brengen aan de ACHTTIEN HUIZEN, zodat ook de mensen daar die dag iets beleefden, wat ze nog nooit hadden meegemaakt. Het feest bij van Wijk duurde iedere avond schijnbaar erg lang, want er kwamen zelfs kinderen op school met de verontschuldiging: "Moeder werd pas om half tien wakker!". Het gouden Paar mag op een welgeslaagd feest terugzien en vast plannen gaan maken hun diamantenfeest.

.....

50 jaar getrouwd: Jac van Wijk en Rosalia Machielsen

boven meest links: Robbus Daalmans

boven 2e v links: Charles Groffen, opvolger van Jac van Wijk (als jachtopziener)

3e rij op de 2e, 3e, en 4e plaats van links Jac v Wijk junior, met zijn moeder

Louisa Leenaerts en vader Jan van Wijk

Jonkheer Cogels kwam met een grote auto aanrijden om de foto te maken!

*Boven: De Van Wijks woonden in een dubbelhuis aan deze kant. De andere helft werd bewoond door zijn opvolger Charles Groffen, vaak "Lombok" genoemd.
Onder: het Gouden bruidspaar Sjaak van Wijk en Roos Machielsens op Achttienhuizen, Völkerdorp dus.*

In uw gebeden, H. Missen en H. Comuniën wordt aanbevolen de ziel van zaliger

Jacobus van Wijk
echtgenoot van
Rosalia Machielsens
geboren te Woensdrecht 16 Maart 1877
en overleden te Rilland-Bath 23 Februari 1952, voorzien van de H. H. Sacramenten der Stervenden.

Waakt, want gij weet niet in welke ure uw Heer zal komen. Matth. 25 : 42.
Leeft derhalve zó, dat de dood u nimmer onvoorbereid aantrefte.
Th. à Kempis 1 : 23.
Met Christus ben ik aan het kruis gehecht, wetend, dat wie deelgenoten zijn van zijn lijden, ook deel zullen hebben in zijn vertroosting.
Gal. 2 : 19 ; 2 Cor. 1 : 7.
God was zijn kracht ten dage der beproeving. 2 Kon. 22
De rechtvaardigen zullen in eeuwigheid leven en bij God is hun beloning. Wijsn. 5 : 16.
Geliefde echtgenote, vestig uw ogen op God en Hij, de oneindige Goedheid, zal voor U zorgen. Hij alléén kan U troosten in het verdriet.
Dierbare Kinderen en Bloedverwanten, God lone voor al het goede aan mij bewezen. Blijft mij gedenken in uw gebeden en vaartwel tot in den hemel.
Mijn Jezus, barmhartigheid.
Zoet Hart van Maria, wees mijn heil
Hij ruste in vrede.

G. Groffen, R.K. Koster Woensdrecht

Stamboom van Jac van Wijk

1 Henricus van Wijk is geboren op vrijdag 4 juli 1794 in Huijbergen, zoon van Johannes Baptist van Wijk en Johanna Hopmans.

Beroep: arbeider

Henricus trouwde, 23 jaar oud, op zondag 1 februari 1818 in Woensdrecht [bron: akte 1] met **Anna Dimphna Theuns**, 22 of 23 jaar oud. Anna is geboren in 1795 in Woensdrecht, dochter van Johannes Theuns en Maria Adriaansen.

Beroep: arbeidster

Kinderen van Henricus en Anna:

1 Joanna van Wijk, geb. vrijdag 27 maart 1818 in Woensdrecht [bron: akte 4]. **Volgt 1.2**

2 Johannes van Wijk, geboren maandag 27 januari 1823 in Huijbergen [bron: akte 3].

3 Jacobus van Wijk, geboren op woensdag 20 juli 1825 in Huijbergen [bron: akte 7].

4 Franciscus van Wijk, geboren 8 april 1829 in Huijbergen [bron: akte 4].

5 Johanna van Wijk, geboren op zondag 24 juni 1832 in Huijbergen [bron: akte 10].

1.2 Joanna van Wijk was dus de oudste dochter van Henricus van Wijk en Anna Dimphna Theuns. Joanna trouwde, 28 jaar oud, op woensdag 22 april 1846 in Woensdrecht [bron: akte 5] met **Cornelis de Moor**, 29 jaar oud. Cornelis is geboren op maandag 14 oktober 1816 in Woensdrecht, zoon van Johannes Baptist de Moor en Anna de Nijs. Cornelis is overleden op maandag 3 april 1905 in Woensdrecht, 88 jaar oud.

Kind van Joanna en Cornelis: **Adrianus de Moor**, geb. op 7 februari 1855 in Woensdrecht.

De lijn **Van Wijk** gaat echter door met een eerder kind van Joanna uit een onbekende relatie:

1.2.1 Johannes van Wijk, geboren 16 dec.1838 in Huijbergen [bron: akte 13], zoon van Joanna Wijk

Beroepen: Arbeider, spoorwegwachter

Johannes trouwde, 29 jaar oud, op zaterdag 4 januari 1868 in Ossendrecht [bron: akte 1] met **Maria Josepha Hendrickx**, 26 jaar oud. Maria is geboren op zondag 2 januari 1842 in Ossendrecht, dochter van Petrus Johannes Hendrickx en Johanna Catharina Snacken.

Beroep: Arbeidster

Kinderen van Johannes en Maria:

1 Johannes Cornelis van Wijk, geb.7 sept.1864 in O'drecht [bron: akte 42].

2 Johanna Maria Virginia van Wijk, geboren 24 mei 1868 in Woensdrecht [bron: akte 27].

3 Johanna Petronella van Wijk, geboren 2 oktober 1871 in Woensdrecht [bron: akte 50].

4 Anna van Wijk, geb. op 27 juli 1873 in Woensdrecht [bron: akte 51].

5 Lourina van Wijk, geb. 21 april 1875 in Woensdrecht [bron: akte 24].

6 Jacobus van Wijk, geb. 16 maart 1877 in Woensdrecht [bron: akte 19]. **Volgt 1.2.1.6.**

7 Adrianus van Wijk, geb. 15 augustus 1878 in Woensdrecht [bron: akte 43].

8 Petrus Jacobus van Wijk, geb. 9 dec. 1879 in Woensdrecht [bron: akte 82].

1.2.1.6 Jacobus van Wijk is geboren op vrijdag 16 maart 1877 in Woensdrecht [bron: akte 19], zoon van Johannes van Wijk (**zie 1.2.1.**) en Maria Josepha Hendrickx.

Beroep: jachttopziener bij Volcker

Jacobus trouwde, 22 jaar oud, op dinsdag 18 juli 1899 in Woensdrecht [bron: akte 19] met **Rosalia Machielsen**, 24 jaar oud. Rosalia is geboren op donderdag 20 mei 1875 in Woensdrecht [bron: akte 32], dochter van Adrianus Machielsen en Catharina van Geijssen.

Gegenereerd met Aldfaer versie 4.0.2 door Cor Cleeren

Kinderen van Jac en Rosalia:

KINDEREN UIT DIT HUWELIJK GEBOREN.

VOORNAMEN.	GEBOREN		OVERLEDEN	
	TE	DEN	TE	DEN
1 Johannes	Rilland. Bath	14 Nov. 1900.		
2 Adriaans	Rilland. Bath	9 Juli 1902.		
3 Johannes Cornelis	Rilland. Bath	11 Sept. 1904.		
4 Virginia Maria	Rilland. Bath	17 Sept. 1906.		
5 Johanna	Rilland. Bath	9 Oct. 1908	Alland. Bath	22 Januari 1909
6 Laurina	Rilland. Bath	7 Januari 1910		
7 Louisa Pieter mella.	Rilland. Bath	11 Juli 1911	Alland. Bath	11 December 1911
8 Dienpenn	Alland. Bath	16 Januari 1913		

Linksonder: De oudste zoon Johannes trouwt met Wies Leenaerts en rechtsonder: hun zoon Jac van Wijk, aangever van het parochieblaadje

Jachtopzichter Jac van Wijk

Een vaak terugkerende bezigheid onder de notabele heren/eigenaren in/van de polders van Woensdrecht en Rilland was de georganiseerde jacht op hazen, patrijzen, fazanten, enzovoorts. Op uitnodiging trokken de jagers, voorzien van de nodige drijvers, in linie over de akkers en dijken en door sloten, ondersteund door de nodige jachthonden. De vrienden en uitgenodigde zakenrelaties namen met groot plezier deel aan dit ‘heilig’ ritueel, zoals Eugène Jansen het in *‘Acoord’*, zei *Van Putte*, bladzijde 117, uitdrukte.

In het ‘kasteeltje’, ook ambachtshuis of jachthuis genoemd, aan de Grindweg in Woensdrecht, vanaf Non Plus Ultra de polder in, werd na de jacht ‘wat’ gegeten en gedronken, vaak groot feest gevierd, zaken gedaan, en voor de volgende jachtpartij afgesproken. De belangrijkste en invloedrijke heren in de polder waren de diverse leden van het geslacht Völcker. Zij waren door huwelijk met een Van der Duyn, op zijn beurt na de Napoleontische Tijd door Willem I vorstelijk beloond als lid van het beroemde Driemanschap, in het bezit van de bedijkte polders gekomen. Verschillende polders werden in de negentiende en twintigste eeuw onder hun leiding en op hun kosten op de zee gewonnen; de gronden werden verpacht aan boeren. De heren Völcker konden onmogelijk

altijd in de polders aanwezig zijn. Elders in het land bezaten ze vaak ook nog verschillende andere landgoederen en landerijen. Ze lieten de dagelijkse leiding in de polders over aan hun rentmeesters. Die brachten regelmatig verslag uit van de dagelijkse gang van zaken, inden de pacht, lieten reparaties aan de hofstedes verrichten en voerden de financiële correspondentie. Twee generaties Hombach en twee generaties Lenshoek vervulden die taak van rentmeester in onze polders van Woensdrecht en Rilland. Iedereen probeerde in de polder, vooral de boeren, op goede voet met de rentmeester te staan. Hij regelde de pacht van de grond en het onderhoud van de gebouwen. Die kon je beter maar te vriend houden.

Een belangrijke functie vervulden ook de jachtopzichters in dienst van de heren Völcker in de decennia voor 1970. In die functie ontmoetten zij ook vaak de rentmeester. Na die tijd werden de poldergronden

per gemet/hectare aan de pachtboeren te koop aangeboden. Zij kochten massaal de hun aangeboden hectares kleigrond waarmee ze soms al generaties lang verbonden waren. Het einde van de taak van de rentmeesters was aangebroken en het betekende ook het eind van de taak van de jachtopzichter. Er viel weinig meer te doen.

Het woord geeft al aan dat de belangrijkste taak van de jachtopzichters bestond uit het toezicht op de wildstand in de polders, zodat de heren en hun vrienden regelmatig op jacht konden en buit mee konden brengen naar het jachthuis, vaak nog ‘het kasteeltje’ genoemd. De voorlopers van de veldpolitie en de A.I.D. hadden het vooral gemunt op stropers. De jachtpleziertjes, die grote buit opleverden, moesten wel doorgang kunnen

vinden. De jachtopzichters in de loop der tijd, Frans Neve, Kees Stuijts, Jac van Wijk en Charles Groffen, waren achtereenvolgens als zodanig in functie in de polders waar Völcker de baas was. Zij werden door de hoge heren per geschoten stuk wild betaald, bij voorbeeld een dubbeltje voor een haas. Daarom hadden ze er zelf alle baat bij de wildstand op peil te houden en stroperij te bestrijden.

Voor een mooi beeld met betrekking tot de dagelijkse gang van zaken in de polders verwijs ik hierbij naar het al eerder genoemde boek van de hand van Eugène Jansen, 'Accoord', zei Van Putte, en zijn publicatie in Tijding 1998-2 over de Achttien Huizen, officieel Völkerdorp geheten. Beide publicaties zijn zeer informatief, leerzaam en lezenswaardig.

Na een lang en arbeidzaam leven overleed Jac van Wijk op 23 februari 1952, kort nadat op grootse wijze de gouden bruiloft was gevierd. Hij trouwde op 18 juli 1899, vandaar de publiciteit in het 'Dorpsnieuws' in de Kerkklok van de parochie van de H. Jozef van Woensdrecht, ter gelegenheid van de gouden bruiloft. Jac van Wijk was een begrip in Woensdrecht en in de Achttien Huizen.

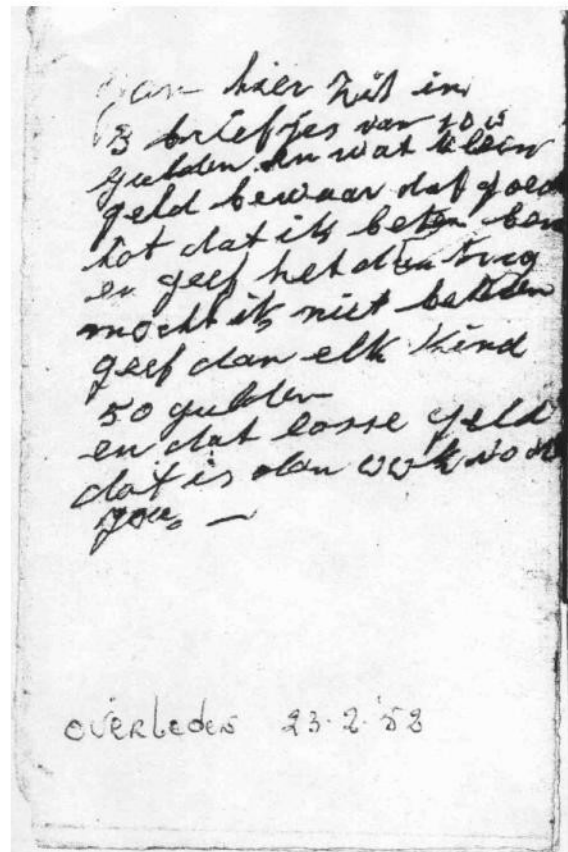
Een paar dagen voor zijn dood roept hij zijn oudste zoon Jan aan zijn bed met een op papier gestelde boodschap, een laatste wilsbeschikking. Hij bepaalt hierbij in zijn karakteristieke handschrift en met een erg aandoenlijke tekst zijn laatste wil aan zijn oudste: "Jan hier zit in 3 briefjes van 100 gulden en wat klein geld bewaar het goed tot dat ik beter ben en geef het dan terug mocht ik niet beteren geef dan elk kind 50 gulden en dat losse geld dat is dan ook voor jou." ... Wat een fantastisch documentje!

Jan was van 14 november 1900 en de oudste van de zes die in leven bleven. Jan trouwde met Wies Leenaerts, de derde in het slachtersgezin van Louis Leenaerts en Sophie Leenaerts(!) van de Ossendrechtsweg in Hoogerheide, waar Felix, nu 93, de jongste was van de twaalf geborenen.

Jan van Wijk gaat in 1934 in Bergen op

Zoom bij de Brabantse Buurtspoorwegen en Autobusdiensten werken als chauffeur, krijgt ook een zoon, Jac, geboren op 22 januari 1934, die trouwt met Nella De Kock; jawel, van de beroemde busonderneming uit Halsteren. Jac, kleinzoon dus van de jachtopziener, brengt ook heel zijn werkzame leven door in en rond de bus bij de BBA. Hij rijdt onder andere duizenden soldaten van de kazerne in Ossendrecht in de jaren vijftig van en naar het station in Bergen op Zoom.

'Jonge' Jac van Wijk, vijfenzeventig, nu wonend in Het Lindeke in Halsteren, kan zich nog de gouden bruiloft van zijn opa goed herinneren: 'Het was een fantastisch feest, waar de hele gemeenschap bij betrokken was.'

Jan hier zit in
3 briefjes van 100
gulden en wat klein
geld bewaar het goed
tot dat ik beter ben
en geef het dan terug
mocht ik niet beteren
geef dan elk kind
50 gulden
en dat losse geld
dat is dan ook voor
jou. -

overleden 23-2-52

Zijn grootvader van moederszijde, slachter Louis Leenaerts uit Hoogerheide van de Ossendrechtsweg, kwam bij hen in huis wonen in de Balsebaan in Bergen op Zoom. Jac vertelt: 'Hij woonde zeventien jaar bij mijn ouders in. Ik weet nog goed dat opa op een dag onverwachts bezoek kreeg van een deftig uitzienend oud heertje. Toen hij aan kwam lopen en op de deur klopte, kende

Louis Leenaerts en Sophie Leenaerts van de Ossendrechtsweg

mijn moeder hem niet terwijl ze er thuis vroeger jaren naast gewoond had op de Ossendrechtsweg in Hoogerheide. Hij kwam zijn oude buurman, mijn opa, een bezoek brengen. Het bleek Tiest van der Heyden te zijn, beter bekend om zijn bijnaam Tiest de Schijter.’

Over kennen gesproken.

Wie kende niet de latere ‘Mieke van de post’, Mieke van Wijk, dochter van Janus van Wijk (zie stamboom 1.2.1.7) en de moeder van Leo Timmermans, onze helaas te jong overleden vroegere voorzitter? Zij nam het ‘bedrijf’ als postagentschaphoudster en telefoniste over van haar tante Dien van Wijk, toen nog vrijgezelle dochter van de jachttopzichter Jac. Dien, ze trouwde later Willem van Loo, was de eerste telefoniste van Woensdrecht. Op het ouderlijk jachtopzienershuisje in de polder

prijkte op een gele plank met zwarte letters de tekst *telefoon telegrafie* tegen het puntgeveltje. Later, als het agentschap in de Dorpsstraat is gevestigd en er iets spannends te gebeuren stond in verband met geboorte of overlijden in Woensdrecht, kon men het met Mieke wel op een akkoordje gooien. Om de spoedeisende hulp van de dokter of vroedvrouw in te kunnen roepen, zoals bijvoorbeeld het geval was bij de ernstige ziekte van haar ome Jac van Wijk, de jachtopziener, ‘liet zij de pinnekes voor het handmatig telefoonverbinding te maken er wel in zitten als ze naar bed ging ‘s avonds’. Zodoende kon immers de dokter rechtstreeks bereikt worden door degene die er een beroep op moest doen en hoefde zij er ‘s nachts niet uit om de verbinding tot stand te brengen. Hoezeer de familie Van Wijk gewaardeerd werd blijkt wel uit de berichtgeving in deel 1 en 2 van de Kerkklok uit 1949. De mensen hadden zo gefeest, dat er moeders waren die zo laat wakker werden dat hun kinderen veel te laat op school kwamen.

Drie jaar later overlijdt Jac van Wijk, de jachtopziener, vlak voor zijn vijfenzeventigste verjaardag. Charles Groffen zal hem nog opvolgen in de polders.♣

Tijdens WO I, samen met gemobiliseerde soldaten, Adriaan (broer van Jac) van Wijk met zijn gezin. Mieke in het midden is de moeder van Leo Timmermans oud-voorzitter van onze hkk Het Zuidkwartier, rechts zijn tante Fien.

KATHOLIEK THUISFRONT.

" DAAR# MOEST HIJ BIJ ZIJN."
HOE AALMOEZENIER VERBEETEN VIEL/.

Op 10 Februari werd in de Rolzaal op het Binnenhof te Den Haag, door Generaal Kruls' aan de ouders van de gesneuvelde hulpaalmoezenier H.J.Th.VERBEETEN een posthume onderscheiding uitgereikt: een bronzen kruis.

Aalmoezenier VERBEETEN ging als een der eersten met een regiment Stoottroepen naar Indonesië, en het was bij een Zuiveringsactie ten westen van Pankalpinang, op Banka, dat hij bij de uitoefening van zijn priesterlijke plicht heldhaftig zijn leven offerde, groot als Nederlander en groot als priester.

Al in de aanvang van het gevecht maakte het vuur van de tegenpartij- Japanezen- vier slachtoffers: twee zwaar en twee dodelijk gewonden. En onmiddellijk sprong aalmoezenier Verbeeten naar voren. Zijn jongens in gevaar.. daar moest hij bij zijn.

Men schreeuwde hem toe zich te dekken en te wachten. Maar hij lette er niet op, hij had slechts één gedachte: zijn stervende vrienden bij te staan in hun laatste ogenblikken. Een kogel sloeg hem de baret van het hoofd. Hij aarzelde geen moment. Een officier probeerde hem terug te houden. Het lukte niet. Aalmoezenier Verbeeten kroop door het hoge gras, de alang-alang, naar waar zijn jongens ellendig lagen te verbloeden. Hij kroop de dood tegemoet.

Een der gewonden, die hem naderen zag riep hem toe: "Terug, het is hier gevaarlijk, ik zie een Jap zitten." Het hielp niet. De pater kroop verder, tot naast de stervenden. Hij gaf hun de laatste troost van onze Moeder de Heilige Kerk. Toen velde ook hem een kogel.

Maar zelfs toen hij zieltoogde, dacht hij alleen aan wat hij als priester voor zijn kameraden nog zou kunnen doen. "Ik zal jullie", stamelde zijn reeds gebroken stem, "nog eens allemaal de absolutie geven", en met bevende hand maakte hij een kruisteken. "Ik ben voor God gevallen, ja voor God en voor de Jongens", dat waren zijn laatste woorden.

+++++

+++++

De kerkdeur-collecte op 3 Juli j.l., ten bate van het Katholiek Thuisfront heeft opgebracht f. 23.80.

Droevig nieuws vanuit Indonesië

KATHOLIEKE THUISFRONT

Malang, 27-5-'49

Beste Vrienden,

Op de allereerste plaats bedank ik U voor het pakket, dat ik zo juist ontvangen heb. Het is wel heel lang onderweg geweest en eigenlijk had ik er niet meer op gerekend, dat ik het nog ooit zien zou; dus des te meer ben ik er mee in mijn schik! Ook voor de ontvangen brief en de kerkklokjes mijn hartelijke dank.

Dit zal mijn laatste brief vanuit Malang wel zijn. Het is nu wel zeker, dat we van hier weggaan. Waarnaar toe weten we echter nog niet. Vanmorgen heb ik mijn spullen al in moeten leveren, dus zo heel lang zal het wel niet meer duren. Ik mag dat verhuizen wel, want het breekt de tijd goed en je ziet nog eens wat. Van Indië zelf heb ik nog maar weinig gezien; alleen Soeraabaia en Malang. Malang verveelt me allang, veel plezier is er niet, wel is het er nog steeds onrustig.

Het Er gebeuren hier nog rare dingen en je moet steeds op je tellen passen. Zelfs geestelijken en kleine kinderen laten ze niet met rust. Wij zelf hebben niet veel last, omdat we in de werkplaats zitten; toch hoop ik dat er spoedig verandering in komt.

Ik had ook wel eens gedacht, dat ik een kerkklokje kwijt was, maar aangezien er voor ons toch niets belangrijks in stond, is dat ook weer opgehelderd.

Met de aflossing gaat het ook beter en ik geloof wel, dat er van 't jaar enkelen in Woensdrecht terugkeren. Ik zelf zit hier nog wel $1\frac{1}{2}$ jaar, maar we houden er de moed maar in. Het eten is bij ons ook niet zo erg best en als we daarvan moesten leven was het met ons al lang gedaan. We zitten veel bij een Chinees, maar van je f. 54,- in de maand moet je ook geen bokkesprongen maken. Ik ga nu weer eindigen, want mijn nieuws is op en daarom tot slot de hartelijke groeten aan alle leden van het Thuisfront, ~~antoe~~ een volgende keer.

Jan Peeters.

+++++

VERGADERING: Er wordt een vergadering gehouden van het R.K. Thuisfront op Zaterdag 17 Juli a.s. bij Fl. v.d. Poel. Aanvang 8 uur precies.
ALLER OPKOMST GEWINST.

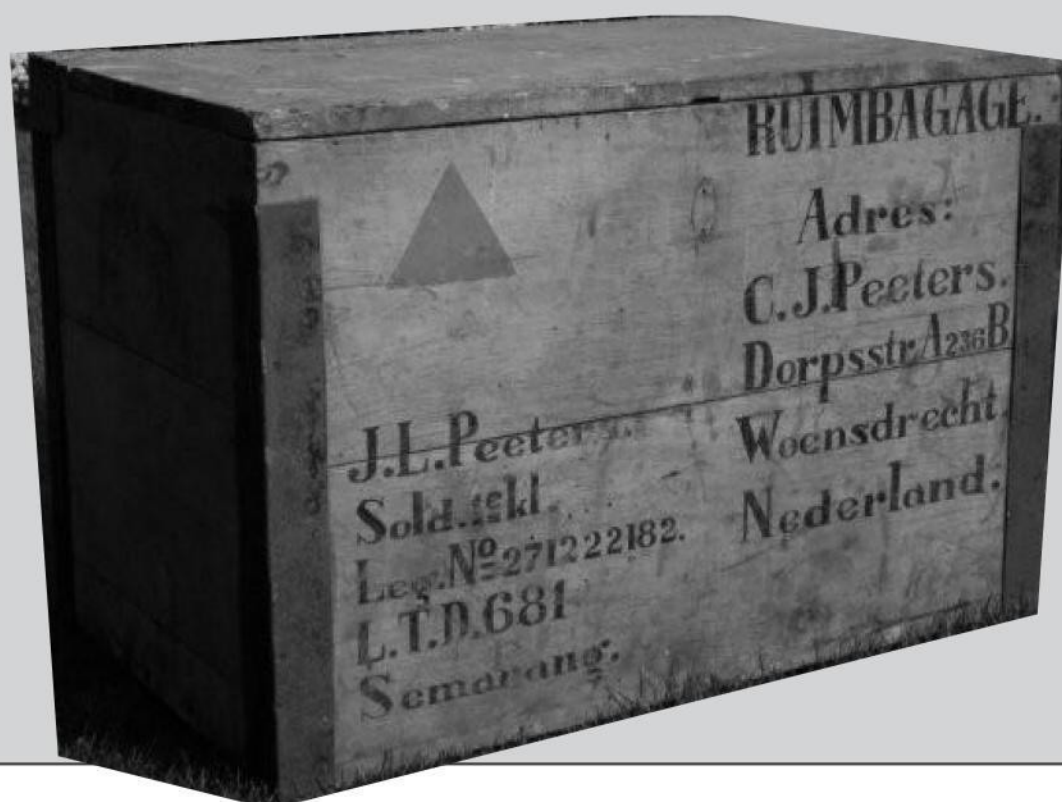
Het Bestuur.

Heel wat beter nieuws vanuit datzelfde Indonesië, Malang van soldaat Jan Peeters (†23 mei 1998)

↑ Links: Jan Peeters als soldaat, rechts: heel wat jaartjes later, gelukkig met zijn Dientje
↓ Hét bewijs: de kist waar Jans spullen in vervoerd werden tijdens zijn 'avontuurlijke' reis naar, in en van Indonesië als dienstplichtig soldaat

.+++++

Het Lampje bij het Maria-kapelletje: Het is wonderlijk, hoe aardig deze collecte voor het kapelletje verlopen is, omdat er zo duidelijk uit blijkt de warme sympathie, die ieder in Woensdrecht dit Maria-heiligdommetje toedraagt en tevens weer het bewijs levert, dat ons Brabantse Volk zich altijd nog veilig voelt onder de schutse van Maria. Ziehier weer, in een lange lijst, de verantwoording der laatste twee weken.

Vorige stand.....	f. 79,75	=	+++++
P.	- 2.--	+	Zo gauw we over enige
B.	- 2.50	+	plaatsruimte beschikken
V.	- 1.--	+	zullen we de totale ver-
V.D.	- 1.--	+	antwoording van het kapel-
B.P.	- 2.50	+	letje geven.
K.G.	- 1.--	+	+++++
Iedere week	- 0,25	+	We vragen nogmaals uw bij
Iedere week 50 c.	- 1.--	+	zondere aandacht voor de
Nieuwe stand	<u>f. 91.--</u>	+	kleine tentoonstelling,
	=====	+	die a.s.Zondag op school
		+	gehouden wordt. De belang-
		+	stelling der Ouders is een
		+	onmisbare steun voor goed
		+	onderwijs.
		+	ENTREE: GRATIS.
		+	+++++

Bij dit mooie bedrag moet nog een vorstelijke gift van + f,15 geteld worden voor een heel jaar licht en meterhuur, zodat het totale bedrag thans is f. 106.--.

.+++++

De kapel, waarvoor hierboven zo goed gecollecteerd werd voor het begeleidend licht, is in 1948 opgericht uit dankbaarheid, omdat ondanks de vreselijke verwoestingen door beschietingen, er relatief niet veel burgerslachtoffers gevallen waren in de oktoberdagen (7 t/m 23). Het prachtige metselwerk is van de hand van metselaar Tiest van Pul.

Van vroeger en nu:

Uw lieden spiegel?

door *Corné Brugman*

Het is een fraaie lentemorgen. Jan en ik wandelen door de moestuin van mijn oude buurman.

De erwtes, sla en radijsjes groeien perfect en zelfs de asperges worden door Jan al gestoken.

“Ik zal vur jullie eens gaauw een maaltje spazzies steken,” zegt hij terwijl we in de richting van zijn aspergebedden lopen.

“Was-da?” roept Jan plotse-ling. Tussen de aspergebedden ziet hij een vogel liggen. Een dode kerkuil zo blijkt snel. Jan bedenkt zich geen moment en neemt de vogel mee naar zijn schuurtje. Daar spijkert hij – tot mijn verbijstering – het dode dier aan de deur van zijn kot.

“Ja, ja da’s zeker!” vertelt hij als hij mijn verbaasde blik bemerkt.

“Een uil motte tegen de schuur slaogen. Da schrikt boze geesten af. Zelfs den pastoor, kapelaan en den belastingscontroleur!” Hij lacht om z’n eigen ironisch bedoelde typering van het kwaad. “Ge wit toch wel, datten uil symbool is van het kwade, hé? In de middeleeuwen wiesse ze al datten uil een slecht teken was. Een uil voorspelde niks goeds. Zo’n vogel lijkt onschuldig, mar wil de mêese in het verderf storten, snap-te?”

Ik lach en zeg dat dit allemaal bijgeloof is. Omdat uilen ’s nachts actief zijn, werden ze door onze voorouders met de donkere wereld en de duivel in verband gebracht.

“Lach-mar,” zegt Jan terwijl hij een laatste spijker in een vleugel van het dode uiltje timmert. “Mar bij mèn zal d’r den kommende tijd geen enkele kwade geest m’n opstallen bezoeken.”

Zodra het werk klaar is keert Jan terug naar zijn spazzies. Beloofd is beloofd: hij steekt een flink maal asperges voor ons. Als tegenprestatie vraag ik of hij over een half uur koffie komt drinken in onze tuin. Dat hoef ik niet te herhalen en met een

‘tot zo’ nemen we afscheid.

Nog geen 20 minuten later staat Jan bij ons op de werf. Onder z’n arm een ringmap vol krantenknipsels. Mijn nieuwsgierigheid is direct gewekt. Echter, ik moet geduld hebben tot we onze eerste

kop koffie hebben gedronken. Smakkend van de appeltaart die mijn vrouw serveert, wijst hij naar zijn ringmap.

“Ge geloof me nie, hé? Over dien uil, bedoel ik,” zegt hij met een nog halfvolle mond. Ik zeg niets, maar begin nieuwsgierig te bladeren in zijn ringmap vol wetenswaardigheden over uilen.

Ik lees ondermeer dat de kracht van een uil wordt toegekend aan z’n gave tot voorspellen en magie. Zowel zwarte als witte magie. Al in de oertijd waren de mensen bang voor de onbekende donkere nacht. Iedereen was opgelucht als de ochtendzon weer licht bracht. De nacht is de beste kameraad van de uil. De indianen noemen hem daarom ‘nachtadelaar’. Omdat hij ’s nachts jaagt, goed ziet in het donker en exact kan bepalen waar elk geluid vandaan komt en welk dier dat geluid maakt. Veel volkeren zijn en waren altijd bang van de uil en vonden hem een bedrieger, omdat uilen geluidloos vliegen en hun prooidieren pas beseffen dat het te laat is, als ze z’n nagels en

zijn scherpe snavel voelen. Uilen zijn om die redenen vaak de totem van tovenaars bij de indianen. Ongeveer om dezelfde reden waarmee onze voorouders uilen aan hekserij koppelden. De kracht van een uil zorgt er voor dat bepaalde mensen zich inlaten met zwarte magie en duistere machten. Vandaar het bijgeloof dat als je onder invloed bent van een uil, alle nachtvogels je weten te vinden.

“Daarom vond uitgerekend jij vanmorgen een kerkuil tussen je asperges!” zeg ik uitdagend.

Wanneer ik een tweede kop koffie inschenk, kijkt Jan me spottend aan.

“Ge wit toch zeker wel, datten uil ook ‘t symbool is van wijsheid, hé?” vraagt hij retorisch.

Ik knik bevestigend. Omdat een uil goed kan zien, wanneer anderen dat niet kunnen, is een uil tevens symbool van wijsheid. Waar anderen in het donker misleid worden, ziet een uil alles en weet wat er echt aan de hand is. Als een uil je beschermt kan niemand je misleiden. De wijsheid van de uil zorgt er zo voor dat, hoe vasthoudend mensen ook proberen hun ware bedoelingen te verbergen, je deze mensen altijd kan doorzien.

Ik vraag Jan of hij ook uilenkracht heeft. Jan is immers met de helm geboren en voorziet soms dingen waar hij liever niet over praat. Zoals het onverwacht overlijden van een kennis of familielid. In volle ernst - zo lijkt het - antwoordt Jan dat hij die kracht inderdaad heeft.

“Mar buurman, ge mot dar nie mee lachen, hé? Want ik wit soms meer over de innerlijk geest van iemand, dan zo’n persoon zelf!”

Stomverbaasd kijk ik Jan aan. Praat hij nu serieus of niet? “Ge mot me nie overschatten,”

zegt Jan “Uiteindelijk ben ik mar boerenknecht. Mar da-ge mij uilenkracht toekent, da’s pas tof!” Jan vertelt hoe zijn heeroom sprak over de godin Pallas Athena. Die godin droeg altijd een uil mee op d’r schouder. Die uil openbaarde haar ongeziene waarheden. Ook bezat hij het vermogen haar blinde oog ziende te maken. Zodoende kon ze altijd hele waarheden spreken, in plaats van halve.

Houdt Jan me wellicht toch voor de gek? Nadenkend schenk ik stilzwijgend nogmaals koffie in en geef er een glas Hasseltse genever bij. De favoriete combinatie van mijn oude buurman. “Ik wies-ut,” zegt Jan lachend. “Ik wachtte alleen nog op ’t moment, da-ge ‘t zou serveren!” “Je lijkt Tijn Uilenspiegel wel,” zeg ik verontwaardigd. “Uilenspiegel was net zo’n deugniet als jij. Ook Tijn verweefde ernst, humor en spot met elkaar.”

“Da-vin-ik nog eens een erenaam!” zegt Jan terwijl hij zichtbaar geniet van de koffie met Hasseltse genever. “Uilenspiegel was een deugniet die de gegoede burgerij, de kerk en politiek mee z’n streken schrik aanjoeg en tegelijk andere meêse plezier bezörrigde.”

Ik vind inmiddels in Jan zijn ringmap een artikel over hoe Uilenspiegel in Duitsland is ontstaan. Till Eulenspiegel heette het eerste boek.

Herman Bote, een stadsclerk in Duitsland, schreef rond 1500 een aantal anekdotes over Dil Ulenspegel. Die eerste Tijn uit de donkere middeleeuwen is niet de Tijn uit de latere 19e eeuwse roman van Charles de Coster. De *oer Tijn* was veel platter, op het vulgaire af. Een uil was toen trouwens bovenal symbool van domheid. Jeroen Bosch schilderde bij domme mensen daarom vaak een uil. Is het woord *uilskuiken* en het gezegde *'t is nogal een uil*, daardoor wellicht Brabants van oorsprong? De latere Uilenspiegel heeft altijd een uil in zijn ene hand, als symbool van gezond verstand. In de andere hand altijd een spiegel, die hij de mensen voorhoudt. Als spiegelbeeld om over na te denken. Dat lijkt een juiste verklaring, maar pas op. De eerste betekenis is totaal anders. De uil in het eerste Uilenspiegelboek was een zachte bezem, die enigszins op een uil leek. Zo’n bezem werd gebruikt om te *uilen*. Een spiegel is in

jagerstaal 't achterste van een ree of ander wild. Dat verklaart de oernaam Uil-den-spiegel. Ergo: *Veeg het achterwerk.*

“Ik herhaal het nog eens,” zeg ik Jan aankijkend. “Jij hebt nogal wat overeenkomsten met Tijn Uilenspiegel. Is dat omdat de kracht van de uil in jou is? Kan daarom vrijwel niets of niemand jou misleiden? Niet de verleidingen van de kooplieden, noch de mooie praatjes van politici of zedenprekers? Van tijd tot tijd hang je oude gebruiken en bijgeloof aan. Je spot, je doet niet mee aan kuddementaliteit en je hebt over van alles en nog wat altijd je eigen ongezoeten mening. Zoals je zelf zegt, je denkt met je boerenverstand. Politici, naïeve burgers, belanghebbenden en de pastoor hebben dus aan jou een tegenstrever. Je luistert, je doorziet op jouw manier hun plannen en je drijft er bewust flink de spot mee. Meestal zonder te laten blijken of je het meent of juist niet. Hoe verklaar je dat buurman Uil?”

Jan z'n gezicht verstrakt. Zet hij een masker op? Of denkt hij serieus na? “Kijk,” zegt hij na een

minuut volkomen stilte. “Een uil is symbool voor wijsheid, domheid, het kwade en magie. Ge mot een uil daarom altij bewust in je gedachten emme. Löster mar naor wadatten uil zelf zegt in de voorrede van het boek Uilenspiegel.”

Uit zijn ringmap haalt hij het voorwoord van een uitgave in 1941.

Uil is, die in het geniep eerroof stookt onder de lieden die hem hinderlijk zijn, en die, als men hem vraagt of hij de verantwoordelijkheid over zijn gezegdes wil dragen, voorzichtig antwoordt: ik bevestig niets; Men heeft mij gezegd ... Hij weet dat men onvindbaar is.

Uil is, de politieke man die een masker van vrijheid, van oprechtheid, van menselijkheid opzet en die, op een gegeven ogenblik zonder te ver-wittigen, een man of ene natie de keel toeworpt.

Uil is, de koopman die zijnen wijn doopt, zijne eetwaren vervalst, een kwade maag brengt daar waar spijsvertering woedde, waar vrolijkheid was.

Uil is, die behendig steelt, zonder dat men hem bij de kraag vatten kan, vals getuigt tegen de waarheid, de weduwe ten onder brengt, de wezen stroopt, en zegepraalt in het vet, lijk anderen zegepralen in het bloed.

Opeens zie ik mijn oude buurman in zijn ware en

oprechte eenvoud. Zoals ik hem al jaren ken van onze talloze koffie- en borrelpraatjes. Een eerlijk mens die van zijn hart geen moordkuil maakt. Die zich, zonder eigen belang, uitsprekt over de wereld om hem heen. Over de mensen die zijn geliefde Zuidwesthoek willen veranderen en doen veranderen. Steeds sneller, steeds frequenter. Om redenen van mogelijk politiek belang, financieel gewin of machtswellust. Dat is de uil als symbool van het kwaad, in het wereldbeeld van Jan. Niettegenstaande dat Jan best beseft dat er ook mensen zijn die dit menen te doen in het belang van de streek. Dus niet uit financieel belang of machtswellust, maar vanuit de visie dat deze verandering goed is. Omdat ze een ander beeld hebben van onze Zuidwesthoek.

En dan is er de goede, wijze uil. Die leeft volgens Jan in de mensen die van de Brabantse Wal houden. Die de natuur bewaken, de eigenheid van de regio willen behouden en uitsluitend autonome groei nastreven. De wijze uil is voor behoud van cultuur, tradities en historie. Hij is bovenal tevreden. Jan zelf is zo'n uil. Hij doorziet het kwaad en spreekt er zich over uit. Vrijwel dagelijks, met zijn visies en bevindingen over de Zuidwesthoek.

“Ja, ja, een bietje aangedikt is 't wel zo,” erkent hij blozend. “Ik wil niks, dan de mêese om me heen een spiegeltje voor'ouwen. Ze doen inzien da de wêereid nie altij is wa-da-ze dinke of wa-ze willen. Net als Tijn uit Damme. Als uw lieden spiegel. Mar vergit nie dat den auteur van Uilenspiegel nóg een boekske schreef, hé? *Contes Brabançon* of *Brabantse vertelsels*. Vol verhaaltjes over ontrouw en minne. Brabantse vertelsels over het ware Brabantse hart en de Brabantse geest. Een eeuwenoude identiteit, die nooit ten onder mag gaan.”

In gedachten kijk ik Jan na, als hij een poos later terug naar z'n 150 jaar oude huisje gaat. Om daar

gewoontegetrouw, aan het begin van elke middag, 'een uiltje te knappen'. Mijn oude buurman Jan! Fictie of non-fictie?

Uw lieden spiegel? ♣

Mun schwôônvaoder

door Jan Luysterburg/Jakke Lösterbörg/Jakke van dun Ouwe Tol

Age as kaokelnesje geboore zèèd, dan kan ut meej oe tweej kaante n'uit. Ge kun d'jeel oew leeve un ouw manneke zèèn, omda ge van ut begin af aon opgruut tusse ouwere mêênse. Mar ge kun d'ok jeel oew leeve jonk van art blèève en un soort van jeewege jeugd bewaore en vastouwe. 't Is mar net welleke kaant da ge ut dubbeltje uit lot valle.

Mun schwôônvaoder was un achteropkommerke. Daor kwaam nog bij da t'ie al jeel jonk zun vaoder verloor. As jongste in un uisouwe van neege kinders zal t'ie bepaold gin makkeleke jeugd gad emme. Toch is ie jeel zun leeve un opgerômde grappemaoker gebleeve. Aaltij un lach, aaltij un gek protje, aaltij zörgde n'ie vur un zonneke in ut leeve.

In dun oorlog was ie vanuit Ollaand nor Wôôsdrecht gekomme om daor zun ouwere zus-ter t'ellepe om de kwaoie tije dur te komme. IJ is ur nie mir weggegaon. IJ trouwde meej un meske uit Wôôsdrecht en wier jêên meej de meense uit da dörp.

Aaltij ettie aart gewaarkt en goed gezörgd vur zun vrouw en kinders en laoter ok vur zun klènkinders. Meej zun onnôôzele protjes en plaogerijkes mokte n'ie de jong ok dikkuls efkus kwaod, mar ut èëndugde aaltij wir meej un lach.

Alle mêênse in ut dörp kende n'um. "Daor edde dun Beum wir", zeeje ze a s'um zaoge en dan begonne ze awwir te lache, want ze wiesse dattur wir wa gieng komme. Ut was zun gewôônte om te prebeere meej un leuge achter de waorèèd te komme. 'Wa d'em ik nouw gwôôrd?', zeej ie dikkels en dan kwaam tur wir un onnaozel verzinseltje van um. De mêênse lachte, mar impesaant vertelde ze oew ut presies zaat. En dan wies ie da d'ok wir.

Schwôônvaoder protte plat Wôôsdrechts, mar sommige woorde kreeg ie mar nie uitgesprooke. Ut woord 'zjêêverèèr' bevobbeld waarekte aaltij wir op ôôns lachspiere, zow a d'ij da d'uitsprook.

Dur un ongeluk op 't febriek adde ze zun ringvienger motte ampetêere. Daor liet ie de mondjes van zun klènkinders dikkels meej ôope valle van verbaozing, want tot tien telle da gieng bij em aaltij fout netuurluk.

Laoter gieng ie nog mjêêr misse, jammer genog. Dur un vaotziekte wier dur steeds mjêêr van zun jin bjêên afgaold, tot atter mar un klèen stompke mir ôoverbleef. IJ kon aljêên nog mar buitekomme meej zun rolstoel, zonne skoeter. Mar ij bleef wie t'ie was. A't mar un bietje bekwaom was om buite te komme, dan zaagd'um wir rije en dan wôôrd'um wir roepe: 'Ééj, Fotte, wa d'em ik gwôôrd?' of 'Ééj, Kaot, is jullieje Jaonus ziek swèèle?' En effekes laoter adde de mêense dan wir un lach op dur gezicht, swees a schwôônvaoder verder reej. Mun schwôônmoeder was dikkels bezörgd en ongerust ôover um. Attie tuis was dan liet z'um ginne n'ôôgeblik aljêên, want ij aolde van alles uit wa t'ie èègeluk nie moog. Gaauw op jêên bjêên naor dun aonrecht inkele bevobbeld, of aandere gevaorleke truuke. Daorum was ie netuurluk ok zoow gèere mar is weg, want dan kon zun vrouw nie op um lette. Dan attie de vrijèèd.

Wij dèènke dan ok da zun leste grap zun staareve gewiest is. Schwôônmoeder waogde n'ut vur jinne kjêêr is om effekes van uis te gaon. Toen ze trug tuis kwaam von z'um dwôôd in de wc, meej un glimlach op zun gezicht. Of t'ie wouw zèège: 'Nouw em ik oew vur de leste kjêêr te pakke gad!' Aljêên zeg t'ie nouw nwôôt mir: 'Ééj, wa d'em ik gwôôrd?' ♣

N.B.: De Ouwe Tol is een buurtschapje ten zuiden van Bergen op Zoom. Op sommige kaarten staat het aangegeven als 'Zuidgeest'. Het heeft altijd samen met de buurtschap Heimolen bij de gemeente Woensdrecht gehoord, totdat ze bij de laatste gemeentelijke herindeling aan Bergen op Zoom werden toebedeeld.

Dit verhaal verscheen eerder in 2008 in de Brabantse Boekenweekbundel, met als thema 'Van oude mensen, de derde leeftijd en de letteren'. De bundel heette 'D'n duvel is oud'.

Kanttekening van de schrijver: Mijn inspiratie heb ik gevonden in mijn schoonvader, een man wiens leefwijze ik steeds als erg stimulerend en motiverend heb ervaren en aan wie ik blijvend veel aangename herinneringen heb.

INFORMATIE VOOR DE LEZER

“Tijding” is het periodiek van de heemkundekring “Het Zuidkwartier” en verschijnt 3x per jaar. Het Zuidkwartier betreft het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, omvattende de plaatsen Hoogerheide, Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:

De heer J.Halters, Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht - tel. 0164 67 28 54 Tevens zijn losse nummers van “Tijding” bij hem verkrijgbaar.

De normale afleveringen kosten € 3,25 per stuk (van het lopende jaar € 4,00) Speciale uitgaven en dubbeltijdingen kosten € 4,00 per stuk. (Van het lopende jaar € 5,00) Gebruikte, in goede staat verkerende, Tijdingen kosten € 2,00 per stuk. De contributie bedraagt vanaf 1-1-2009: € 17,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 7,00 extra aan portokosten in rekening gebracht. Voor België € 9,00.

Nieuwe leden kunnen zich ook opgeven door middel van storting van de jaarcontributie op gironummer 276.04.67 ten name van penningmeester Heemkundekring “Het Zuidkwartier”, Lorentzstraat 7, 4631 HC Hoogerheide.

Nadruk van, of overname uit “Tijding” van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring “Het Zuidkwartier” aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Vormgeving Tijding: Maria Roskamp
Gedrukt door Sprintcopy Bergen op Zoom

BESTUUR HEEMKUNDEKRING “HET ZUIDKWARTIER”

Voorzitter:

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96
Matthias Wolffstraat 10, 4631 KD Hoogerheide

Vice-voorzitter:

de heer C. van Beeck, tel. 0164 60 38 04
Keizerstraat 44, 4645 GR Putte

Secretaris/ websitebeheerder:

de heer A.M. Prop
Hugo de Grootstraat 5, 4631 GJ Hoogerheide
tel. 0164 61 05 23

Penningmeester:

mevr. E. Klaassen
KLM laan 6, 4631 JW Hoogerheide
tel. 0164 61 31 70

Bestuursleden:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

de heer H. Cortie, tel. 0164 61 27 96
Lorentzstraat 7, 4631 HC Hoogerheide

de heer A.J. Dobbelaar, tel. 0164 61 31 73
Matthias Wolffstraat 14, 4631 KD Hoogerheide

de heer P. de Dooij, tel. 0164 61 23 16
Dorpsstraat 73, 4634 TN Woensdrecht

mevr. L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
De Hortensia 11, 4631 DG Hoogerheide

Adviseur:

de heer L. van Hoek, tel. 06 - 55 15 28 68
Nijverheidsstraat 5, 4631 KS Hoogerheide

CONTACTADRESSEN WERKGROEPEN

www.hkk-zuidkwartier.nl

Adviseur/Evenementen/Distributie /

Redactieraad: kopij inleveren bij

de heer J.Halters, tel. 0164 67 28 54
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht

Archeologie:

mevr. L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
De Hortensia 11, 4631 DG Hoogerheide

Documentatie:

C.van Opdorp, tel. 0164 61 38 30
Pr. Clausstraat 3, 4631 LZ Hoogerheide

Fotografie:

de heer B. Ars, tel. 0164 61 37 69
Meulenblock 18, 4631 ZZ Hoogerheide

Genealogie:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

Heemschut:

de heer J.van Elzaker, tel. 0164 61 22 24
Verlengde Duinstraat 2, 4631 HS Hoogerheide

Kruidentuin:

de heer P. de Dooij, tel. 0164 61 23 16
Dorpsstraat 73, 4634 TN Woensdrecht

't Kwartier:

de heer J. Wils, tel. 0164 61 24 47
Prins Hendrikstraat 35, 4631 KB Hoogerheide

Museum:

mevr. F.Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40,
4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 67 25 63

Oude handwerktechnieken:

mevr. V. Suykerbuyk-van Agtmaal, Wouwbaan 9
4631 KJ Hoogerheide, tel. 0164 61 25 36

Oude talen, gezegden, spreuken enz.:

de heer J. Luysterburg, tel. 0164 61 06 51
De Acacia 33, 4631 DB Hoogerheide

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historiekaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

LAENT

PARS

DEN

HOONT

HVLST TER

AMBA

CHT
HVLST

Den Brovwer

Dase Vranwe poelder

Gronwege
Worde

Valkenisse

Joostenisse

Heys dyck

Nier Lans Polder

zonne Polder

Maria Polder

Zandenhoff

Houtenisse

Platten

Heys dyck

Bou Rovers berch

Doe Voer gel

West Voegel

Starwels

FortRoou

Lans weerde

Zaaberge

Ver Dronc

groenwe Lande

De Pout Vha

s Den

AMBA

Dullart

Rape

Sant berch

HVLST

Moer Vaert

van

Ginje van

Grouw

Beoostenbyde

Naffou

Absdale

Stans stene

Stemuschen dyck

Voer horste

De clyngex

Spinola

Foerr

La Paema

S. Gilles

Shijs

Steken

Twee Brabansche Mylen

Hier Wordt de Vloet Bevoechten Van eenige H. Sta' Sch

Kiel lam

De w...

Sagfingen

Hu...

Keel...

Den...

Ma...

Ma...